

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 70 (2022): 139-169.

Geliş/Received: 09.02.2022

Kabul/Accepted: 28.03.2022

DOI: 10.46955/ankuayd.1097839

(Araştırma Makalesi/Research Article)

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE “SEMPATİ FIRTINASI”: ABD BAŞKAN YARDIMCISI LYNDON B. JOHNSON’IN TÜRKİYE ZİYARETİ (26-30 AĞUSTOS 1962)

“THE STORM OF SYMPATHY” IN TURKISH-USA RELATIONS: US VICE PRESIDENT LYNDON B. JOHNSON’S VISIT TO TURKEY (26-30 August 1962)

GÖKHAN ERDEM*

ALİ ÜMİT GÖNÜLAL**

ÖZ

Bu makalede ABD Başkan Yardımcısı Lyndon Baines Johnson’ın 26-30 Ağustos 1962 tarihleri arasında Türkiye’ye yaptığı ziyaret siyasal ve sosyal boyutlarıyla ele alınmıştır. Ziyaret, Kennedy’nin göreve geldiği 1961 yılından itibaren ABD Yönetimi içinde Johnson’a biçilen “iyi niyet elçisi” görevi çerçevesinde planlanan ve Türkiye dışında 5 ülkeyi daha kapsayan bir gezinin parçasıdır. ABD Yönetimi ziyarete daha çok sembolik bir anlam yüklemiştir, bu geziyi SSCB’nin genişleyen nüfuzuna ve güçlenmeye başlayan sosyalist hareketlere karşı müttefik ülkelere desteğini gösterme işlevi çerçevesinde kurgulanmıştır. Johnson, gezisinin Türkiye ayağında Ankara, İzmir ve İstanbul’u ziyaret etmiştir. Türk tarafı açısından ziyaretin en önemli gündem maddesini ABD’nin ekonomik ve askeri yardımları oluşturmaktaydı. Johnson, Gürsel ve İnönü ile yaptığı görüşmelerde bu konuda Türk tarafını kesin bir taahhüde girmeden yatıştırmayı başarmıştır. Başkan Yardımcısı ABD’nin Türkiye’ye SSCB karşısında verdiği güvenceyi bir kez daha yinelemiştir. Ziyaretin başarısı, başta planlanan biçimine uygun olarak, Johnson’ın Türkiye’nin 3 kentinde on binlerce kişi tarafından karşılanması ve toplumun çok farklı kesimleriyle temas kurmayı başarmasıydı. Gösterilen ilgi, Türk toplumunu bu tip karşılamalar açısından fazla coşkulu bulmayan ABD’li diplomatları olduğu kadar Türk yetkilileri de şaşırtmıştı. Johnson kişisel özelliklerini kullanarak Türk kamuoyunda kendisine ve temsil ettiği ABD’ye yönelik bir “sempati fırtınası” oluşturmayı başarmıştı. Bu sempati fırtınası çok da uzun süreli olmayacak, hem Johnson’ın hem de ABD’nin imajı birkaç yıl içinde çok büyük oranda bozulacaktır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Lyndon B. Johnson, Türk Dış Politikası, Türkiye-ABD ilişkileri, Ziyaret.

ABSTRACT

In this article, the visit of then Vice President of Lyndon Baines Johnson to Turkey between 26-31 August 1962 is evaluated with its political and social dimensions. That visit, was indeed within the part of US Administrations predetermined plan for Johnson’s role as a “good will ambassador” after Kennedy took over the presidency and was in the schedule of Johnson’s program covering five countries in the region. US Administration attributed a rather symbolic function to that trip which would be instrumental to confirm the support of US to her allies against the rising influence of Soviet Union and increasing socialist activities at that time. Johnson, visited Ankara, Istanbul and Izmir in Turkey as a part of that trip. For Turkish side, most important item of the agenda of the visit was the US economic and military aids to Turkey. At the meetings with Gürsel and İnönü, Johnson managed to please the Turkish side without going into binding commitments regarding the aid issues. He reiterated the guarantee of USA to Turkey against the Soviet threats. But the essential success of the visit was, as originally planned, to had Johnson met with tens of thousands of Turkish people at the streets of three big cities and got him into contact with the people from the different segments of the society eventually. The dazzling attention of the people paid to Johnson during those visits was not only an unpredictable outcome for US diplomats who didn’t find Turkish people much enthusiastic on such occasions, but was equally surprising for the Turkish authorities. Indeed, Johnson was successful to develop a “storm of sympathy” for himself and for USA with the Turkish public opinion by using his personal qualities. But this storm of sympathy would be short lived and both Johnson’s and USA’s images would be tarnished to a great extent just in a couple of years.

Keywords: Lyndon B. Johnson, Turkey-USA Relations, Turkish Foreign Policy, USA, Visit.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, gerdem@politics.ankara.edu.tr, ORCID: [0000-0002-9098-4909](https://orcid.org/0000-0002-9098-4909).

** Emekli Hazine Uzmanı, umitgonulal@yahoo.com, ORCID: [0000-0003-3882-3080](https://orcid.org/0000-0003-3882-3080).

Extended Abstract

This study indicates the visit of US Vice President Lyndon B. Johnson to Turkey on 26-30 August 1962. The article aims to present the nature and mission of the visit by taking into account different layers such as the international conjuncture, the foreign policy pursued by the USA at that time, and Turkey's domestic and foreign policy. With regard to that, it seeks to present the context of the visit, the factors that shape it, and its results. The article has an effort to fill a small gap in the literature by dealing with this subject, which has hardly been addressed in related studies. Concerning methodology, the study has been written from a historical materialist perspective and it employs primary sources such as the relevant Turkish and US archives, memoirs, then newspapers, as well as secondary sources such as monographs and articles about the period and then relations.

This visit is part of Johnson's extensive visit, which covers six countries. The purpose of the entire trip was to provide confidence to the allies albeit symbolically, to tighten anti-communist ranks against the growing Soviet influence and prestige, and to calm down the requests for military and economic aid. These general considerations were influential in the visit's Turkey's side as well. Johnson has paid foreign visits since 1961 within this mission. In fact, despite his lack of knowledge of international relations and diplomacy, Johnson adapted to this new trend. But Johnson's almost all visits were those where foreign policy and security issues were not on the agenda. Viewing all of Johnson's trips as a "goodwill ambassador", the main point is that they are essentially all public relations visits. Johnson carried out these trips in a way that can be considered successful thanks to his political communication skills. Although Johnson's style, which goes beyond traditional diplomatic methods, combined with his inadequacies in the field of international relations, created problems in the beginning, Johnson soon became the "cute face" of American diplomacy.

Turkey-US relations, which developed rapidly after Second World II, became a dependency relationship with Turkey's acceptance of the Truman Doctrine and its becoming a member of NATO. Particularly, throughout the Democratic Party's rule, Ankara has been one of the most determined advocates and strict implementers of Western Bloc policies. This understanding, which was based on receiving political, economic, and military support from the USA by using her geopolitical position, would form the political economy of Turkish foreign policy during the Cold War. Turkey's expectations for economic and military assistance from Washington were quite high during the era of the visit too. The economic conditions, which got worse in the last years of the Democratic Party government, were effective post-27 May as well. Furthermore, right after the May 27 Revolution, working on the transition to a new planned economic model was already begun. The İnönü governments, which came to power with the return to parliamentary democracy at the end of 1961, were also working on a new model. The direct and indirect support of the USA was very important for the successful implementation of the new model. Washington's support was also needed for the modernization of the Turkish Armed Forces. The emergence of new pro-Soviet regimes in Syria and Iraq, moreover beginning to acquire modern weapon systems with the generous help of Moscow, made this need even more urgent. The Kennedy Administration's policy of reducing assistance and especially giving priority to socio-economic development aid was causing concern in Ankara. On the other hand, Washington was closely following the developments in Turkey and was concerned about the socio-economic transformation and its possible effects on Turkey. The visit was also a support for the transition to parliamentary democracy in Turkey. Throughout entire his visit, Johnson was warmly welcomed during his visit to Turkey's part. In accordance with the nature and mission of his visit, Johnson did show close courtesy to the public. Using his political communication techniques successfully, Johnson continued his tour in an unconventional style, even at the expense of sometimes disturbing the US diplomats who were with him. The vice-president's style was reciprocated in Turkey, too, and Johnson was called a "storm of sympathy" by the then press. In this context, the visit was successful in accordance with its main purpose in terms of Washington.

On the other hand, it can be argued that the visit was successful to a certain extent from the perspective of Turkey. First of all, with the visit, Washington's support for Ankara was reaffirmed. Regarding assistance, which is the most important agenda item on the Turkish side, promises were made that Ankara's expectations would be met, though not completely. Considering the nature and mission of Johnson's visit, it was not surprise at all that the Jupiter Missiles issue, which occupied a significant place in Turkish-American relations at that time, was never brought up during the meeting between İnönü and Johnson. Johnson was simply a "goodwill" ambassador who tries to reassure and morale the people and state administrators he visits. Nonetheless,

despite being very weak, anti-imperialist ideas and movements in Turkey, that would affect Turkish-American relations in the second half of the 1960s, showed themselves during the visit.

Giriş

Türk kamuoyunda en olumsuz imaja sahip olan ABD başkanlarından biri, belki de en önde geleni hiç şüphesiz 36. başkan olan Lyndon Baines Johnson’dır. Johnson’ın 5 Haziran 1964’de gönderdiği mektup sadece büyük bir diplomatik nezaketsizlik örneği olması nedeniyle değil, aynı zamanda Türk-Amerikan ilişkilerinde bunun da ötesinde Türk dış politikasının yeniden şekillendirilmesi nedeniyle de büyük önem taşımaktadır.¹ Mektup sonrasında Türkiye’nin yönetici elitinde ABD’ye yönelik büyük bir hayal kırıklığı ortaya çıktı. Bu hayal kırıklığı aslında 1950’lerin sonundan itibaren ikili ilişkilerde ortaya çıkmaya başlayan aşağıda değinilecek olan sorunların da etkisiyle şekillenmişti. Hayal kırıklığının sonucu, Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sonrası şekillenen, 1947’de Truman Doktrini ile siyasal ve askeri temelleri atılan ve 1952’de Türkiye’nin NATO üyesi olmasıyla belirginleşen “Batı Bağlantısı”nın² sorgulanması ve izlediği blok politikalarının revize edilmesi ihtiyacı oldu. 1964 yılında Türkiye “çok yönlü dış politika” izlemeye başlayarak bu revizyonu yaptı.

Johnson Mektubu sadece Türk yönetici elitinde hayal kırıklığı yaratmakla kalmadı. Asıl etkisini 1966 yılında mektubun sızdırılarak Türk basınca yayımlanmasıyla gösterdi. Türk kamuoyunda muazzam bir tepki ortaya çıkacak, Türkiye’deki ABD imajı bir daha hiçbir şekilde geri döndürülemez biçimde bozulacaktı. Nitekim Türkiye’nin geçirdiği sosyo-ekonomik ve politik evrim de bunu desteklemekteydi. 1961 Anayasası’nın yarattığı demokratik ve çoğulcu ortam Türkiye’nin Batı bağlantısını sorgulayan yeni fikirlerin ve siyasal grupların özellikle sosyalistlerin güç kazanmasına yol açtı. Dış politikanın tabu olmaktan çıkmaya başlaması ve “partiler üstü” niteliğinin de ortadan kalkması, Johnson Mektubu’nun kamuoyunda yarattığı tepkinin daha da büyümesine ve etkili olmasına neden oldu. Sosyalist fikirlerin özellikle gençlik arasında yayılmaya başlaması, Türkiye’de anti-emperyalizmi güçlendirdiği gibi mektubun yarattığı tepkinin antiemperyalizmi güçlendirmesi aynı zamanda sosyalist fikirlerin de taban kazanmasında etkili oldu.

1960’ların ikinci yarısında hem Türk-Amerikan ilişkilerinde hem de Türkiye’nin genel dış politikasında yaşanacak bu büyük değişimin hemen arifesinde, 26-30 Ağustos 1962 tarihleri arasında o dönemde başkan yardımcısı olarak görev yapan Johnson’ın Türkiye ziyareti diplomatik açıdan çok önem taşıyorsa da dikkat çekicidir. Ziyaret Türk kamuoyunda kendisine gösterilen ilgi ve yarattığı hayli olumlu etkiler göz önüne alındığında, 1960’ların ikinci yarısında gittikçe artacak anti-Amerikan iklim ve eylemlerle büyük bir zıtlık teşkil etmektedir. Üstelik tarihin cilvesi olarak nitelendirilebilecek bir biçimde ziyaretiyle ABD’nin Türkiye’deki olumlu imajını tazeleyen Johnson yaklaşık 2 yıl sonra ülkesinin imajını muazzam bir biçimde kötüleştirecektir. Bu bağlamda ziyaretin incelenmesi hayli çekici bir nitelik kazanmaktadır. Üstelik söz konusu ziyarete Türk-Amerikan ilişkileri literatüründe hemen hemen hiç değinilmemekte ya da ziyaret çok kısa bir biçimde ele alınmaktadır.³ Bu açıdan ilgili literatüre çok küçük de olsa bir katkı yapılması amaçlanmaktadır.

Aşağıda da görüleceği gibi ziyaret Türkiye’de dış politikada değişim yaratacak dinamiklerin kendini göstermesine de vesile olacaktır. Aynı zamanda gezi o sırada hem ABD dış politikası hem de Türkiye ABD ilişkileri gündeminde yer alan Jüpiter füzeleri meselesinin hararetlendiği bir dönemde yapılacaktır. Yine Johnson’ın gezisi Türkiye’nin 27 Mayıs sonrasında siyasal olarak sivil restorasyona girdiği bir dönemde yapılan en üst düzeyde ziyaret oldu. Sonraki onlarca yıl ABD’den böyle üst derece bir ziyaret söz konusu olmayacaktır. Öte yandan Türkiye’de yeni ekonomik model arayışlarının olduğu bir dönemde geziye Türk tarafı özel bir anlam verecektir. Bu bağlamda gezi döneminin Türk iç ve dış politikasından bir kesit sunması açısından da ilgi çekicidir.

Makalede ziyaretin gerek mahiyetini gerek kapsamını gerekse serencamını ortaya koyabilmek açısından çok boyutlu bir analitik çerçeve kullanılmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken öncelikle ziyareti ortaya çıkartan ve

¹ Bu konuda bkz. Haluk Şahin, *Johnson Mektubu*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2019.

² Oral Sander, “Türkiye’nin Batı Bağlantısı I: ABD ve Türkiye”, *AÜSBF Dergisi*, 34/1 (1979), 64.

³ Bu konudaki en önemli akademik çalışma Lerner’in makalesidir. Mitchell Lerner, “A Big Tree of Peace and Justice: The Vice Presidential Travels of Lyndon Johnson”, *Diplomatic History*, 34/2 (2010), 357-393. Bunun dışında Türkçe literatürde geziyi en geniş biçimde aktaran eser Akdes Nimet Kurat tarafından kaleme alınmıştır. Mayıs 1964’te basılan ve Johnson’ın merkeze alınarak ABD’nin “hürriyetin ve demokrasinin beşiği olduğu” ana fikri üzerine inşa edilen bu pro-Amerikan eserde Johnson’ın Türkiye ziyaretine de yer verilmektedir. İlgili başlığın gazete haberlerinden derlendiği anlaşılmaktadır. Akdes Nimet Kurat, *Başkan Lyndon B. Johnson ve A.B.D. Cumhurbaşkanlığı*, Ankara: Dost Yayınları, 1964, 80-98.

şekillendiren dinamiklerin daha iyi anlaşılabilmesi için Johnson'un sınıfsal kökeni, siyasal kariyeri ve ideolojik gelişimi üzerinde durulacaktır. Geziyi özellikle halkla ilişkiler boyutunda şekillendirecek olgu olan Johnson'un siyasal iletişim tarzı üzerinde de durulacaktır. Sonrasında başkan yardımcısı sıfatıyla Kennedy Yönetimi içinde yer alan Johnson'un idare içindeki konumu ve kendisine biçilen misyon ele alınacaktır. Bu, özellikle gezinin mahiyetini anlamak açısından hayli önemlidir. Akabinde ziyaret öncesinde Türk-Amerikan ilişkileri çözümlenmeye ve ziyaretin diplomatik çerçevesi belirlenmeye çalışılacaktır. Bu yapılmaya çalışılırken de hem ABD'nin dış politika gündemi hem de özellikle Türkiye'yi yakından ilgilendiren yeni yardım politikası ele alınacaktır. Türkiye'deki mevcut durum ve ihtiyaçlar ile dış politika sorunları da ziyaretten Türk tarafının temel beklentilerinin neler olduğunu anlayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın esas odağını oluşturan ziyaret ise müteakip kısımda siyasal ve sosyal boyutlarıyla yansıtılmaya çalışılacaktır. Sosyal faaliyetlerin geniş biçimde ele alınması aşağıda ortaya konulmaya çalışılacağı gibi gezinin esas odağının ne olduğuyula ilgilidir. Son olarak ise ziyaretin genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Çalışma sırasında hem birincil hem de ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Özellikle Türk arşivinin büyük oranda hala kapalı olması Türk tarafının görüşlerinin ne olduğunu anlamayı hayli zorlaştırmaktadır. Bu durum büyük bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna mukabil ilgili ABD vesikaları, hatırat ve günlük gibi birincil kaynaklar kullanılmış, yerli ve yabancı dönem gazetelerinden bolca faydalanılmıştır. Yine ilgili ikincil literatür kullanılmaya çalışılmıştır.

Lyndon Baines Johnson'un Kariyeri

Teksas'lı, taşra kökenli bir aileden gelen Johnson, öğretmen okulunu bitirmiş, siyasal hayatının başında eğitimi ve sınıfsal kökeni itibarıyla aslında ABD siyasetinde çok yükseklere çıkamayacak gibi görünen bir kişiydi. Taşra kökeni ve yerel siyasetten gelmesi kişisel özelliklerinde olduğu gibi sosyal ve siyasal ilişkilerinde de hep belirleyici oldu. Öğretmenlikle başlayan meslek hayatının ilk döneminde özellikle yoksul kesimlerle iç içe olması Johnson'un sosyal ve siyasal gelişimini ve fikirlerini yakından etkiledi.⁴ Johnson hayatı boyunca taşralı kökenini hiçbir zaman unutmadığı gibi bunu özellikle alt sınıflarla iletişimde pozitif bir etken olarak da kullandı. Halkın içinden gelen bir adam olarak bu özelliği siyaset yapma biçimini de derinden etkiledi. Yoksul, sıradan ve mütevazı halk kitlelerinden gelen insanlar Johnson'un kendisini en rahat ve yakın hissettiği kişilerdi.

Johnson'un sınıfsal kökenleri ideolojik gelişiminde de hayli etkili oldu. 1929'da başlayan ve 1930'ların ikinci yarısına kadar etkili olan Büyük Bunalım döneminde taşrada yoksul kesimlerin ve onların önemli bir kısmını oluşturan siyahilerin çektiği sıkıntıları yakından gözlemleyen Johnson bu kesimlere yönelik büyük bir sempati beslemekteydi. Refah artışının sağlanması, söz konusu toplumsal kesimlerin kamu hizmetlerinden daha fazla yararlanmasının sağlanması, altyapı yatırımlarına girilmesi, her zaman Johnson'un sosyo-ekonomik kalkınmaya dayanan görüşlerinin önemli bir boyutunu oluşturdu. Demokrat Başkan Franklin Delano Roosevelt'in uygulamaya soktuğu *New Deal* politikasını şiddetle destekleyen Johnson sonraki dönemde de bu çizgisini sürdürdü.⁵

Johnson, kariyerinin başından itibaren yükselme tutkusu olan ihtiraslı bir siyasetçi profili çizdi. Bu ihtirası da hızlı yükseldiği başarılı bir kariyerle karşılık buldu. Nitekim Başkan Roosevelt döneminde Ulusal Gençlik Örgütü'nün enerjik başkanı olacak, 28 yaşında Teksas'daki çok daha güçlü rakiplerini geride bırakarak Temsilciler Meclisi üyesi seçilecek, 11 yıl sonra ise Teksas senatörü olarak Kongre'ye girecekti. 12 yıl sonra ise ABD tarihinin en etkili çoğunluk liderlerinden biri olacak ve Capitol Hill'de bulunan Kongre'ye göndermeyle "Tepe'nin Kralı" (*King of Hill*) olarak anılacaktı.⁶

Johnson, 1960 yılı başkanlık seçimlerine geldiğinde partisinin adaylarından biri olarak John F. Kennedy'nin karşısına çıktı ancak genç, popüler ve enerjik Kennedy karşısında adaylık yarışında geride kaldı. Fakat Kennedy Cumhuriyetçi Parti adayı, deneyimli politikacı Richard Nixon karşısında başkanlık yarışında hala geride gözükmekteydi. Kennedy'nin bir diğer dezavantajı da Amerikan tarihinde başkanlık yarışına girecek ilk Katolik aday olmasıydı. Protestan, güneyli ve deneyimli bir politikacı olan Johnson, Kennedy'nin başkan yardımcısı adayı olarak seçime girmeyi kabul ederek bu dezavantajı dengeleyebilecek niteliklere sahipti. Kennedy bu durumu gözeterek kendisine başkan yardımcılığı makamını teklif etti. Johnson görevi kabul ederken, geleceği makamı güçlendirmek, Kennedy ile ikinci bir dört yılı daha kazanmak ve 1968 yılında yapılacak seçimlerde ise

⁴ Doris Kerns Goodwin, *Lyndon Johnson and the American Dream*, New York: Open Road Integrated Media, 2015, 66.

⁵ Robert Dallek, *Flawed Giant: Lyndon Johnson and His Times 1961-1973*, New York: Oxford University Press, 1998, 6-7.

⁶ Dallek, *Flawed Giant*, 5-6.

nihai amacı olan başkanlık makamı için Demokrat Parti’nin adayı olabilmek gibi hedeflere sahipti.⁷ Nitekim başkanlık yarışının çok az bir farkla Kennedy lehine sonuçlanması, Johnson’ın Demokrat Parti açısından önemli bir galibiyet unsuru olduğunu doğrulamıştır. Alabama, Arkansas, Georgia, Louisiana, Kuzey Carolina, Güney Carolina ve Teksas gibi güney eyaletlerinde Demokrat Parti’nin kazanması büyük ölçüde Johnson sayesinde oldu.⁸

Kennedy, Johnson’ı başkan yardımcısı olmasına karşın “Yeni Sınır” (*New Frontier*) olarak tanımlanan ve başkanlık açılış konuşmasında dile getirdiği “insanlık onuruyla bağdaşacak yurttaşlık haklarına ve ekonomiye ilişkin asgari ücret, kadın çalışanlara eşit ücret, eğitimde devlet yardımlarının artırılması, yaşlılara yönelik sağlık düzenlemelerinin getirilmesi” gibi hedefleri içeren programı yürütecek ekibin içine almamıştı. Aslında başkan yardımcılığı makamı Amerikan siyaset geleneğinde fazla yetkisi olmayan, aktif siyasetin içinde yer alması beklenilmeyen, atamalara fazla müdahil olmayan düşük profil bir pozisyondu. Kennedy, bu duruma karşın, Johnson’a görev dağılımında önemli görevler vermişti. Bunlardan en önemlisi, yurttaşlık haklarının iyileştirilmesine yönelik olarak kurulan “Başkanlık Fırsat Eşitliği Komitesi” (*Equal Employment Opportunities*) olmuştur. Johnson’ın ikinci bir görevi de o dönemde Sovyetler Birliği ile iddialı bir rekabetin yaşandığı ve Soğuk Savaş ortamında çok önemli bir prestij konusuna dönüşen uzay yarışını izleyen NASA (*National Aeronautics and Space Administration*) başkanlığıydı.⁹ Kennedy, Johnson’ın yönetim içinde daha etkili olma çabalarından çok memnun olmasa da, onu kendinden çok uzaklaştırmak istemiyordu. Johnson’ın özellikle Kongre’deki gücü ve prestiji Kennedy açısından hala çok gerekli ve kullanışlıydı.¹⁰

Ancak Kennedy, bu görevlerinde olabildiğince faal olmasına karşın senatörlük döneminde ön planda olan Johnson’a dış politika ile ilgili görevler vermiş böylece onu bir açıdan “meşgul” etmek bir açıdan da faal olduğu hissine kapılarak memnun etmekte yarar görmüştür. Zaten Kennedy ile yaptığı destek pazarlığında Johnson önemli iç politika görevleri alma ve dış gezilere gitme sözü almıştı.¹¹ Yönetime geldikten sonra, Johnson’ın ikinci planda kalmasından kaynaklı memnuniyetsiz halini gören Kennedy, Florida Senatörü George Smathers’ın önerisiyle onu bir “iyi niyet elçisi” olarak görevlendirmeye karar verdi.¹² Ancak Johnson, siyasal kariyeri boyunca dış politika ile çok az ilgilenmişti. Hatta Demokrat Parti’nin başkan adaylığı yarışı sırasında Kennedy, Johnson’un dış politikadaki yetersizliğini bir seçim kozu olarak kullanmıştı.¹³ Johnson kariyeri boyunca bir NATO toplantısı dışında yurt dışına çıkmadığı gibi, biraz İspanyolca dışında lisan bilmeyen ve kendi kültürü dışında başka kültürler hakkında pek de bir bilgisi olmayan bir politikacıydı.¹⁴ Buna karşılık yılların politikacısı olarak bir avantajı bulunuyordu: Halka karşı doğal bir yakınlığı vardı. Johnson’a göre bizzat kendisi de yardım etmek için çaba gösterdiği Teksaslı işçi ve çiftçilerden biriydi.

Kennedy’nin Johnson’ı meşgul etmek için tasarladığı dış geziler, dış politika ile ilgili sorunların görüşüleceği diplomatik müzakere veya toplantılarla ilgisi bulunmayan, sadece ABD’nin prestijini yükseltme amaçlı seyahatlerden ibaretti. Bu gezilerden edinilen ilk izlenimler, Başkan yardımcısının diplomatik teamüllerden ve ilişkilerden habersiz olduğu ve diplomatik temasları, ABD’deki seçim kampanyalarındaki tutumundan farksız yürüttüğü şeklindeydi. Johnson dış politikadan ve diplomasiden pek de anlamamakta, yaptığı gezilerde bile çok az şey öğrenebilmekteydi.¹⁵ Ancak bir başka açıdan bakıldığında Johnson’ın geleneksel diplomasiye uygun olmayan tarzının olumlu sonuçlar doğurabildiği de görülmekteydi. Bu durumu yansıtan bir örnek de Nisan 1961’deki Senegal ziyaretiydi. Bu ziyarette ABD’nin Dakar büyükelçisinin halkın arasına girmemesi ve onlarla eldivensiz el sıkışmaması konusundaki uyarılarına rağmen Johnson ve eşi Lady Bird resmî program dışında bir balıkçı köyüne giderek halkla el sıkışmış, çocuklarla fotoğraf çektirmiş, tarım yaşamının zorluklarını kendi

⁷ Dallek, *Flawed Giant*, 8.

⁸ Robert Dallek, *An Unfinished Life John F. Kennedy, 1917-1963*, New York: Little Brown and Company, 2003, 295.

⁹ Robert Dallek, *Lyndon B. Johnson: Portrait of a President*, New York: Oxford University Press, 2003, 125.

¹⁰ Dallek, *Flawed Giant*, 9. Johnson da Kennedy ile uyum içinde çalıştığını ve yönetim içinde etkili bir rol oynadığını ve başkanın kendisine önemli iç ve dış görevler verdiğini düşünmekteydi. Lyndon Baines Johnson, *The Vantage Point: Perspectives On the Presidency 1963-1969*, New York: Hec Public Affairs Foundation, 1971, 2-4.

¹¹ Dallek, *Lyndon B. Johnson*, 122-123.

¹² Dallek, *Flawed Giant*, 12. Aslında ABD başkan yardımcılarının dış politika konularında eskisinden çok daha aktif hale gelmeleri II. Dünya Savaşı yıllarında başladı. Henry Truman Roosevelt’in yardımcısı olarak dış politika sürecine çok aktif bir biçimde katıldı. Eisenhower döneminde de başkan yardımcısı Richard Nixon dış politikada önemli görevler üstlendi ve etkili oldu. Paul Kengor, “The Vice President, Secretary of State, and Foreign Policy”, *Political Science Quarterly*, 115/2 (2000), 175-176.

¹³ Dallek, *An Unfinished Life*, 264.

¹⁴ Merle Miller, *Lyndon, An Oral Biography*, New York: Ballantine Books, 1980, 343.

¹⁵ Goodwin, *Lyndon Johnson*, 154.

çiftlik hayatından örnekler vererek anlatmış, balıkçıların dertlerini paylaşmıştı. Bu da Senegal hakkında çok olumlu tepkiler yaratmıştı.¹⁶ Johnson'ın tarzı buydu: Yönetimlerle konuşmak yerine halkla kaynaşmak ve empati kurmak. Bu muhafazakâr Dışişleri camiasının pek de sıcak bakmadığı bir tarzıdı.

Johnson'ın 1961'de başlayan gezileri tarzını ve anlayışını yansıtan birçok örnekle doluydu. Johnson 1961 yılında yaptığı Güneydoğu Asya gezisinde dönemin Vietnam Devlet Başkanı Ngo Dinh Diem'le böyle bir özel görüşme yapmış, Beyaz Saray'ın Vietnam'da sosyal ve mali reformlar yapılması hususundaki teşvikine dair mesajını iletmıştır. Johnson'a göre sosyal reformlar komünist yayılmanın önüne geçmek için en önemli silahtı.¹⁷ Ancak, Johnson'ın izlenimi, Diem'in halktan uzak bir kişilik olduğu, çevresinin ondan daha az yetenekli ve yetersiz kişilerle sarıldığı yönündeydi.¹⁸ Johnson, Saygon'da yanındaki gazetecilerden Carroll Kirkpatrick'e "*bu insanlara ekmek, ilaç ve eğitim sağlamazsanız bu dava kaybedilir*" demişti. Johnson'un felsefesi, ülkesi ile bu ülkeleri ayıran uçurumlara rağmen sokaktaki insana Amerika'nın temsilcisinin, Amerikalıların onların düş ve korkularını anlayabildiğini hissettirmesi yönündeydi. Ona göre diplomasi, üst düzey yetkililerin konforlu odalarda ciddi müzakereler yürütmelerinin, basın toplantıları yapmalarının veya klimalı araçlarda caddelerde gezinmelerinin ötesinde bir şeydi.¹⁹ Fakat Johnson'ın söz konusu tarzı kimi zaman absürt durumlara da neden olabilmekteydi. Nitekim Bangkok ziyareti sırasında Çinli kıyafetleri satan bir mağazaya girerek İngilizce bilmeyen müşterilere "*Çin komünizminin tehlikeleri*" hakkında bir konuşma yapmıştı.²⁰

Fakat bu geziler yalnızca Johnson'ın, ABD'nin tüm dünyada yürüttüğü propaganda kampanyasında oynadığı rol açısından değerlendirilmemelidir. Johnson 1961 yılında Sovyetler Birliği desteğindeki Doğu Alman Hükümeti'nin Berlin duvarını inşa ederek şehri ikiye bölme ve Soğuk Savaşı tırmandırma yönünde attığı adıma karşı, 19-20 Ağustos'ta yaptığı Berlin ziyaretiyle ABD'nin kararlılık mesajını Moskova'ya iletmıştır. Bu ziyaret Johnson'ın diplomatik açıdan ilk ciddi ve önemli ziyareti olarak nitelendirilmektedir. Johnson'un "*Amerikalıların bu şehrin ayakta kalması ve verimli bir geleceğe sahip olmasını güvence altına alacak taahhütlerini iletmeye geldim, burası (Berlin) mücadelesinde yalnız değildir*" cümlesiyle Belediye Meclisi konuşmasında verdiği teminat tüm Berlinlilerin duymak istediği sözlerdi.²¹ Buna mukabil, Kennedy görev süresinin hemen başında Nisan 1961'de gerçekleşen Domuzlar Körfezi Operasyonu'nda Johnson'ı işin içine hiç sokmamış, kendisine o sırada ülkeyi ziyaret eden Federal Almanya Başbakanı Konrad Adenauer'i Teksas'taki çiftliğinde ağırlama görevi vermişti.²²

Johnson iyi niyet elçisi olarak başkan yardımcılığı süresinde yaklaşık 3 yıl boyunca 23 ülkeyi kapsayan 11 geziye çıktı. Bu geziler ve yüklendiği misyon Johnson'ı bir hayli de memnun etti.²³ Çünkü bu gezilerde Johnson arka planda kalan bir aktör değildi, aksine ana karakter olmuştu. Gittiği ülkelerin çoğunun az gelişmiş ülkeler olması da kendi ideolojisi çerçevesinde sosyo-ekonomik gelişmeye katkı verme ve komünizmle bu şekilde mücadele etme stratejisiyle hayli uyumluydu.²⁴

Sonuçta Johnson, iç politikada seçmen kazanma konusundaki tecrübe ve yetenekleriyle diplomatik müzakerelerin işlevini tamamlayıcı bir rol oynayarak gittiği ülkelerde adeta karizmatik bir etki sağlamış, Kennedy Yönetimi'nin ve ABD'nin sempatik yüzü olmayı başarmıştı. Bu geziler özellikle "Üçüncü Dünya" ülkelerindeki insanlara Amerikan liderlerinin onların sorunlarını ve hayallerini anladığı izlenimini vermiştir.

Gezinin Planlanması

Johnson'ın "iyi niyet elçisi" sıfatıyla 1961 yılında başladığı dış gezilerin ev sahibi ülke kamuoylarındaki ABD imajı açısından faydalı sonuçları, Mayıs 1962'ye gelindiğinde ABD Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin dikkatini çekmişti. Bu bağlamda Dışişleri Bakan Yardımcıları William Tyler ve Phil Palbot ABD Ulusal Güvenlik Konseyi (*National Security Council-NSC*) Avrupa ve Kanada Asistanı David Klein'a Johnson'ın sorunlar ve belirsizlikler yaşayan Türkiye, Yunanistan ve İtalya'yı kapsayan bir ziyaret yapmasını önerdiler. Klein bu öneriyi Ulusal Güvenlik Danışmanı McGeorge Bundy'e açarak ziyaretin Washington açısından hayli faydalı olacağını belirtti.

¹⁶ Lerner, "A Big Tree", 358.

¹⁷ Dallek, *Flawed Giant*, 12-13.

¹⁸ Miller, *Lyndon*, 346.

¹⁹ Miller, *Lyndon*, 360.

²⁰ Dallek, *Flawed Giant*, 14.

²¹ Miller, *Lyndon*, 353.

²² Dallek, *Flawed Giant*, 16.

²³ Johnson, *The Vantage Point*, 4.

²⁴ Dallek, *Flawed Giant*, 12.

Bundy de öneriyi benimseyerek konuyu Kennedy ile görüştüğünden sonra bu ülkelere İran, Lübnan ve Kıbrıs'ı da ekledi.²⁵ Johnson'ın da bu ziyareti onaylamasının ardından gezinin programı üzerine çalışılmaya başlandı. Program, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Johnson'a ilettiği memoranduma göre Doğu Bloku ile sınırdaş olan bu ülkelerde yetkililerle görüşerek ve halkla temas kurarak ilişkileri güçlendirmek amacını taşıyordu. Bunun ötesinde bizzat Kennedy tarafından iletilen mesaj daha ayrıntılıydı: Ziyaretin genel amacı, ABD'nin Türkiye, Yunanistan ve İran'ın ekonomik refah ve gelişmesine ilişkin taahhütlerine bağlı kaldığına dair güvence vermek ve onlara Doğu Bloku'nun baskısına karşı koyma konusunda yardımın sürdürüleceği mesajını ilk elden iletmektir.²⁶ O dönemde SSCB'nin Arap dünyasında nüfuzunun ve etkinliğinin artması ve bölgedeki Batı müttefiklerinin Batı'nın askeri güç merkezlerine uzaklığı Washington açısından kaygı vericiydi. Ayrıca ABD bölgedeki üslerinden, iletişim imkânlarından ve elektronik savaşa yardımcı kolaylıklardan yararlanıyor ve bu imkânların tehlikeye düşmesinden endişeleniyordu. Johnson'ın gezi programının gündemindeki bir konu da bu üç ülkeye olan Amerikan mali yardımlarının hibeden krediye dönüşmesinin bu ülkelerde yarattığı huzursuzluktu. Kennedy'nin Johnson'a gönderdiği mesajındaki bir ifade de ayrıca dikkat çekmekteydi: Kennedy "*Yunanlılar ve özellikle Türklerin kendilerini coğrafi, tarihi veya politik, kültürel ya da ekonomik gelişmişlik düzeyleri açısından Atlantik topluluğuna tam olarak ait hissetmediği*" hususunun temaslarda dikkate alınmasını istiyordu. Bu uyarı Johnson'ın söz konusu aidiyete ilişkin bu iki ülkeye güvence verme konusuna özel bir önem vermesi yönünde yorumlanabilir. Ancak Kennedy aslında NATO ülkelerinin Batı kanadının bu ülkelere bakışını vurgulamış ve Johnson'un bu bakış açısını hissettirecek davranış ve ifadelerden kaçınmasını önermiş olması daha muhtemeldir. Johnson bu ziyaretlerin iyi niyet niteliği taşıyan ve içi boş eylemler olmasının ötesinde ciddi sonuçları olabilecek temaslara olacağı yönünde ikna olmuştur.²⁷

Hazırlıkların tamamlanmasının ardından Johnson 22 Ağustos günü önce Beyaz Saray'da Kennedy ile buluştu ardından ise seyahatine başlayacağı St. Andrews Hava Üssü'ne hareket etti. Beyaz Saray'da yapılan uğurlama törenine ziyaret edilecek ülkelerin büyükelçileri de katıldı. Yaz döneminde tatilde olan Türkiye ve İran ise daha düşük seviyeli diplomatlarla törene iştirak etmişlerdi. Kennedy konuşmasına Johnson'a bu geziyi yapma görevini üstlendiği için teşekkür ederek başladı ve ziyaret edilecek ülkelerin dünyada özgürlüğün korunması açısından önemli parçalar olduğunu belirtti. Sonrasında bu gezinin de Johnson'ın bir önceki yıl yaptığı Güney Asya gezisi ve Berlin ziyareti gibi olumlu anlamda önemli etkiler yapacağını düşündüğünü söyledi. Kennedy'e göre gezi hatırlatmaya gerek olmasa da, söz konusu ülkelerin yönetimleri ve halkları için en yakın ve içten ilişkileri sürdürme arzusunun bir ifadesiydi. Johnson ise Truman Doktrinini'nin ilanının 25. yıldönümü olduğunu hatırlatarak, o dönemde kendisinin de Temsilciler Meclisi üyesi olarak bu yasanın geçmesinde bir payı olmasından dolayı memnun olduğunu söyledi. Ziyaret programında yer alan ülkeler dünya komünizminin yayılmasının çevrelenmesinde hayati rol oynayan ilk ülkeler arasındaydı. Johnson geri döndüğünde "*özgür dünyanın daha güçlü hale geleceğini umduğunu*" belirtti.²⁸

Konuşmalardan da anlaşıldığı gibi Başkan, Johnson'u onore etmeyi de unutmamış, önceki gezilerinin "çok başarılı" olduğunu özellikle vurgulamıştı. Aslında yukarıda da belirtildiği gibi, Başkan Kennedy Johnson'ın gezilerine önemli bir anlam ve misyon yüklememekteydi. Nitekim bu gezi de benzer bir biçimde kurgulanmıştı. İki önemli amacından biri Johnson'ın bu tip iyi niyet elçiliği faaliyetleriyle meşgul edilerek bir şekilde memnun olmasının sağlanmasıyken, diğeri de bu geziyle ziyaret edilecek ülkelere verilen desteğin sürdüğü mesajının verilmesi, komünizme karşı "teyakkuz" durumlarının teşvik edilmesiydi. ABD "hür dünya"nın komünizme karşı korunmasındaki kararlılığını ve desteğini bir kez daha birinci elden iletme fırsatı bulacaktı.²⁹

²⁵ Lerner, "A Big Tree", 361.

²⁶ "Purpose of the VP's Visit to Greece, Turkey, Iran and Cyprus", *John F. Kennedy Library (JFKL)*, National Security Files-Komer Papers, Box. 430, 8/22/62-9/8/62.

²⁷ Lerner, "A Big Tree", 362.

²⁸ "Remarks of the President to the Vice President Prior to the Vice President's Departure for the Middle East and Europe", Office of the White House Press Secretary, 22 August 1962; "Johnson Off to Brief Allies on U.S. Policy", *JFKL*, <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKPOF/039/JFKPOF-039-041> (Erişim 5. 12. 2021)
Peter Braestrup, "Johnson Leaves on 19-Day Trip To Middle East, Italy and Greece", *New York Times*, 23 August 1962, 7.

²⁹ Johnson'ın tüm gezisi United Information Service tarafından Dünya kamuoyuna görsel olarak da yansıtıldı. Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=edSa2d84mLY&t=240s> (Erişim 27 Kasım 2021).

Türkiye-ABD İlişkilerinde Dinamikler, Beklentiler ve Sorunlar

1950'lerin ikinci yarısında büyük bir ekonomik krize giren Türkiye'de beklentiler yardımların daha da arttırılması yönündeydi.³⁰ Aslında II. Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikasının ekonomi politığının altında yatan dinamik dikkate alındığında bu çok da beklenilir bir durumdu.³¹ Türk yönetici elitleri Türkiye'nin jeopolitiğini kullanmayı ve NATO ile ittifakını sadece bir dış politika aracı olarak değil, aynı zamanda bir ekonomik ve askeri kaynak sağlama aracı olarak da görmekteydiler.³² 1947 Truman Doktrini ile başlayan ve Demokrat Parti (DP) döneminde zirveye ulaşan bu araçsallaştırma Soğuk Savaş'ın sert konjonktüründe Türkiye'ye önemli miktarda mali ve askeri kaynak transferini de sağlamıştı. Fakat 1950'lerin ikinci yarısından itibaren Türk yönetici elitlerinin dayandığı ekonomi-politik ve destek sağlama stratejisi tıkanmaya başlamıştı. Bostanoğlu'nun da vurguladığı gibi, "Türkiye alacağı yardımı Amerika'nın kendisinden umduğu çıkarların gerçekleşmesine endeksli olarak yorumlamış, Türkiye'den beklentilerin azalması halinde yardımın da sona ereceğinden çekinmiştir."³³ Öte yandan Washington ise doğal olarak yardımları Ankara'ya karşı bir baskı ve yönlendirme aracı olarak kullanmaktaydı.³⁴

27 Mayıs Devrimi'nin sosyo-ekonomik zemininin oluşmasında da çok önemli bir rol oynayan bu tıkanma 1960 sonrasında da tam olarak aşılamamıştı. 27 Mayıs'tan sonra iktidara el koyan Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetimi de büyük mali sıkıntılarla karşılaşmış, ABD yardımı bozulan mali durumun düzeltilmesi açısından yaşamsal rolünü korumuştur. Nitekim MBK lideri Orgeneral Cemal Gürsel 4 Temmuz 1960'da yaptığı bir basın toplantısında durumu çok açık bir biçimde ortaya koymuştu:

"...Borçlarımızı biliyorsunuz. O kadar çok ki, nasıl ödeyeceğiz ve dünyadaki itibarımızı nasıl yeniden ihya edeceğiz? (...) Fakat unutulmamalıdır ki, bu çok fazla olan borçları öderken NATO camiası için hayati ehemmiyeti olan Türk askeri ve iktisadi gelişme işi de sekteye uğrayacaktır. Şu halde Avrupa'nın bunu görmesi ve Türkiye'ye yardım etmesi makul bir harekettir. Amerikan yardımının arttırılması keyfiyetine gelince, Amerika bizi anladığı takdirde yardımı arttırabilir ve arttırmalıdır. Birçok yerlerden bana avuç dolusu yardım teklifleri geliyor ama Amerika'nın bu yardımı yapması daha iyi olur zannediyorum"³⁵

MBK müdahaleden kısa bir süre sonra gerçekleştireceği TSK'nın yeniden yapılandırılması için de Washington'a başvurmak zorunda kaldı. Emekliye sevk edilecek binlerce subayın ikramiyelerinin ödenmesi bile Washington'dan gelen 10 milyon dolarlık kaynakla mümkün olacaktı.³⁶ Görüldüğü gibi genelde Türkiye'nin, özelden ise MBK yönetiminin ABD'nin ekonomik desteğine olan bağımlılığı çok belirgindir. Bu ekonomik bağımlılık askerlerin doğal olarak birinci önceliğini oluşturan askeri yardımlara olan ihtiyaçla birleşince daha da belirgin bir nitelik kazanmaktadır. MBK üyeleri de ABD'nin askeri ve ekonomik yardımının sürmesinin (daha

³⁰ DP döneminde tarıma dayalı büyüme stratejisinin başarısı ve çöküşü, DP'nin liberalizmden popülizme geçişi ve makroekonominin dönüşümü için bkz. Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 13. Baskı, 2021, 227.

³¹ Haluk Gerger, *Türk Dış Politikası'nın Ekonomi Politığı: Soğuk Savaş'tan Yeni Dünya Düzenine*, İstanbul: Belge Yayınları, 2. Baskı, 1999, 57.

³² Türkiye'nin jeopolitik konumunun ABD tarafından Soğuk Savaş ve sonrası dönemde nasıl anlamlandırıldığını ve anlamlandırmanın çeşitli dönemlerde nasıl değiştiğini ele alan bir çalışma için bkz. Ayşe Ömür Atmaca, "The Geopolitical Origins of Turkish-American Relations: Revisiting the Cold War Years", *All Azimuth*, 3/1 (2014), 19-34.

³³ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge, 1999, 332. Ercüment Yavuzalp anılarında 27 Mayıs'tan sonra Ankara'ya atanan ABD Büyükelçisi Raymond Hare'in nezaket ziyaretinde bulunduğu üç bakanın da tek gündem maddesinin yardım olduğunu belirtmektedir. Dışişleri Bakanlığı mensubu olarak görüşmelerde tercümanlık yapan Yavuzalp şu önemli hususu da vurgulamaktadır: "Üçünün de, adeta sözleşmiş gibi söyledikleri, özetle Komünizm ve Sovyet Yayılmacılığı dünya barışı için büyük tehlikedir. Türkiye bu tehlikeye karşı Batının kalesidir. Ancak silah gücü ve ekonominin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bunun için Amerika ve Batı bize yardımı arttırsın." Ercüment Yavuzalp, *Liderlerimiz ve Dış Politika*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996, 90. Bu anekdot yukarıda vurgulanmaya çalışılan Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasının ekonomi politığının "sürekliliğini" de göstermektedir.

³⁴ Soğuk Savaş'ın ilk döneminde Türkiye-ABD ilişkilerinde yardım diplomasisi için bkz. Feridun Cemil Özcan, "U. S. Aid and Turkish Macroeconomic Policy: A Narration of the Aid Bargain Process in the 1946-1958 Period", *The Turkish Yearbook of International Relations*, 34 (2003), 119-136.

³⁵ "Devlet Başkanı ve Başbakan Org. Cemal Gürsel'in 4 Temmuz 1960 günü İstanbul'da Basın Mensuplarıyla Konuşmaları ve Sorulara Cevapları", *Resmi Gazete*, 22 Temmuz 1960 Sayı: 10558 ve 23 Temmuz 1960, Sayı: 10559.

³⁶ ABD Yönetimi hızlı bir tasfiyeye karşı olsa da, Türk tarafının kararlılığı ve NATO Müttefik Kuvvetler komutanı (SACEUR) Orgeneral Norstad'ın ısrarıyla bu büyük tasfiyeyi desteklemek durumunda kaldı. Fahir H. Armaoğlu, "Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı", *Belleten*, 60/227 (1996), 219-220. TSK'daki tasfiye ve bu süreçte Washington'un rolü için ayrıca bkz. Ümit Özdağ, *Menderes Dönemi Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut, 1997, 297-312.

doğrusu artarak sürmesinin) Türkiye’nin ekonomik kalkınması, askeri gücünün gelişmesi ve ulusal güvenliğinin sağlanması açısından çok yararlı ve gerekli olduğunu düşünüyorlardı.³⁷

1961 sonunda sivil siyasete dönüş, çok partili demokrasinin çarklarının yeniden dönmesini sağlamıştı. Bu bağlamda siyasal partilerle seçmenler arasındaki ilişkiler klasik çerçevesine oturmuştu. 1946 yılındaki çok partili demokrasiye geçiş, Türkiye’deki siyaset yapma biçimini değiştirmiş, modern demokrasilerde olduğu gibi ekonomik durumla seçmenlerin oy verme eğilimleri arasındaki doğal bağ güçlenmişti. Siyasal iktidarlar halk kitlelerinin desteğini alabilmek için refah artışı, mal tedariki, enflasyonun önlenmesi, altyapı yatırımları gibi konularda başarılı olmak zorundaydılar. Türkiye’nin 40 yıllık kalkınma mücadelesi böylesine bir siyasal perspektif de kazanmıştı. Kalkınmanın finansmanın sağlanması için dış yardımlara giderek artan bağımlılık Türk dış politikasının aldığı yeni biçimin dayandığı temel dinamiklerden birini oluşturdu.³⁸

Üstelik Türkiye’nin Batı Bloku’na eklenmesiyle “Batı bağlantısı” çok daha doğrudan ve belirleyici nitelik kazanmıştı. Türk ekonomisi Batı kapitalizmine gittikçe daha bağımlı hale gelmekteydi. Bu bağlamda küresel kapitalizmin merkezi olan ABD’nin önemi daha da artmıştı. Türkiye’nin 1945 sonrasında sürekli olarak ödemeler dengesi açıkları vermesi, bu açığın muhakkak biçimde dış yardımlarla kapatılmasını zorunlu kılmaktaydı.³⁹ Nitekim 1960’ların ortalarına kadar da ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasında kullanılan temel kaynak yabancı ülkelerden ve uluslararası örgütlerden alınan hibe ve yardımlar olacaktı. Dış kaynak kullanımında ilk akla gelen kaynak ülke tabii ki ABD idi.⁴⁰

Bunun yanı sıra hızla gelişen kapitalizm Türkiye’nin “Batı bağlantısını” sadece siyasal ve askeri nitelikten çıkarmış, çok daha ekonomik bir nitelik kazandırmıştı. Sınıfsal olarak bakıldığında da güçlenen büyük burjuvazi “Batı bağlantısının” gittikçe daha önemli ve etkili unsuru haline gelmekteydi. Büyük burjuvazi hem Batı kapitalizmiyle doğrudan bağlantılar kurmuştu hem de iç ve dış politikada Batı yanlılığının en önemli destekçilerinden biri haline gelmişti. İçte işçi sınıfının nitel ve nicel büyümesi 1960’lar boyunca hızla artınca burjuvazinin Batı bağlantısına duyduğu ihtiyaç farklı bir boyut da kazanacak, ABD ve NATO sınıf çatışmasının keskinleşmesiyle güçlenen sosyalist akımlara karşı da bir sigorta işlevi görecekti. Fakat Keyder’in belirttiği gibi, 1960’ların başında Türkiye’deki kapitalist gelişmenin geldiği noktada askeri ve sivil bürokrasi ve köylülük eski toplumsal statüsünü kaybettiyse de gelişmiş bir kapitalist toplum ve bu çerçevede sınıf ilişkileri daha tam olarak ortaya çıkmamıştı. Kapitalist üretim ilişkilerine özgü sınıf çatışması hala ikinci plandaydı.⁴¹

1961 sonrasında Türk ekonomisinde planlı büyüme modelinin benimsenmesi ve bu çerçevede bir kapitalist büyüme ve birikim stratejisinin uygulamaya sokulması kalkınma projeleri için dış kaynak ihtiyacını çoğaltacaktı. “İthal İkameci Sınaileşme” (İİS) modeli olarak adlandırılan ve ihtilalden birkaç ay sonra Eylül 1960’da kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından üzerinde çalışılan yeni bir makroekonomik modelle; başta dayanıklı tüketim maddeleri olmak üzere yerli üretimin arttırılması ve bu amaçla ithalata karşı yerli üretimin gümrük, tarife, kota vs. yollarla korunması amaçlanmaktaydı. Ülke içinde büyük tartışmalar yaratan bu model, DPT içindeki radikal grubun tasfiyesiyle “aşırılıklardan arındırılarak yumuşatılmış” ve sermaye çevreleri ile Batı için de uygun hale getirilmişti.⁴² Üzerinde uzlaşılan model çerçevesinde ağır endüstri sektörlerinin geliştirilmesi, özellikle enerji üretimi ve sulama amacıyla barajlar inşa edilmesi gibi kamu yatırımlarının yapılması hedeflenmekteydi. Diğer yandan sermaye çevrelerine devlet teşvikleriyle dayanıklı tüketim ürünleri sanayisini geliştirme görevi verilmişti. Bunların süratle gerçekleştirilebilmesi için dış kaynağa ve teknolojiye ihtiyaç duyulmaktaydı.⁴³

Kasım 1961’de ilk İnönü Hükümeti’nin kurulmasından itibaren söz konusu modele geçiş için çalışmalar hızlandırıldı. Üstelik DPT tarafından yürütülen bu çalışmalarda OECD (*Organisation for Economic Cooperation*

³⁷ George S. Harris, *Troubled Alliance Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971*, Washington: American Enterprise Institute, 1972, 86.

³⁸ Oral Sander, “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri,” *AÜSBF Dergisi*, 35/3-4 (1982), 119-122.

³⁹ Örneğin 1961 yılında Türkiye 509 milyon dolarlık ithalata karşı sadece 347 milyon dolarlık ihracat yapabilmiş, 162 milyon dolarlık bir dış ticaret açığı vermişti. Irvin Cemil Schick, Ertuğrul Ahmet Tonak “Uluslararası Boyut: Ticaret, Yardım ve Borçlanma”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick, E. Ahmet Tonak, İstanbul: Belge Yayınları, 5. Baskı, 2006, 383.

⁴⁰ Çağlar Keyder, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Baskı, 2000, 242.

⁴¹ Keyder, *Türkiye’de Devlet*, 196.

⁴² Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 6. Baskı, 1998, 94-97.

⁴³ Pamuk, *Türkiye’nin 200 Yıllık*, 237.

and Development) gibi kurumlar dışında ABD'li ve Avrupalı uzmanlar da yer almaktaydılar.⁴⁴ Türkiye'nin yeni model arayışında genelde Batı, özelde ise ABD sadece bir kaynak sağlayıcı değil aynı zamanda bir yönlendirici olarak da etkili olmaktadır. Johnson'ın gezisi tam da yeni kalkınma programına son şeklinin verilmeye çalışıldığı bir dönemde gerçekleşmekteydi. Nitekim Ağustos 1962'ye gelindiğinde "Birinci Beş Yıllık Plan (1963-1967)" Yüksek Planlama Kurulu'na sunulmak üzereydi.⁴⁵ Üstelik Johnson Türkiye'de iken "Türkiye Yardım Konsorsiyumu" (*Consortium of Aid For Turkey*) Başkanı George Ripken de aynı anda mali yardım konusunda temaslarda bulunmaktaydı.⁴⁶ Söz konusu konsorsiyum 31 Temmuz 1962'de OECD bünyesinde ABD, Federal Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un katılımıyla ve Türkiye'ye kredi verecek ülkeler arasında eşgüdüm sağlamak için oluşturulmuştu.⁴⁷

Bu bağlamda Türkiye tarafında Johnson'ın ziyaretinden en büyük beklenti ABD'nin yapacağı yardımların arttırılmasıydı. Kennedy Yönetimi'nin yardımlar konusunda yeni düzenlemeler yapacağı yönünde bilgiler ve haberler Türkiye'ye de ulaşmıştı. Bu yüzden ABD yardımları Türk tarafının en önemli gündem maddesiydi. Aslında Johnson'ın bölge ülkelere yönelik ziyaretinde özellikle Lübnan, İran ve Yunanistan'da yapılan görüşmelerin bir numaralı gündem maddesi de ekonomik ve askeri yardımların attırılması olacaktı. Yine ziyaretin yukarıda belirtilen anti-komünist mahiyeti de Türkiye'de bilinen bir husustu.⁴⁸

Türkiye'deki siyasal durum 1961 sonbaharında demokrasiye yeniden geçilse ve yeni çoğulcu bir anayasal sistem benimsense de hala ciddi kriz riskleri barındırmaktaydı. Nitekim MBK döneminde başlayan TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri) içindeki görüş ayrılıkları önce "14'ler" olarak adlandırılan grubun tasfiyesine yol açmış, sonrasında ise "Silahlı Kuvvetler Birliği" adında büyük bir cunta ortaya çıkmıştı. Gene, önce TSK'nın yönetimi sivillere bırakıp bırakmaması üzerinden başlayan görüş ayrılıkları sonrasında MBK'nın ordu ve ülke üzerindeki etkisinin sorgulanmasına yol açmıştı. 1961 seçimlerinin özellikle askeri ve sivil elitlerde yarattığı hayal kırıklığı, DP'nin ardılı olarak kabul edilen AP (Adalet Partisi) ve YTP (Yeni Türkiye Partisi) gibi partilerin başarı kazanması, buna mukabil rejimin sigortası olarak görülen CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)'nin tek başına iktidar olamaması da TSK içindeki müdahaleci eğilimleri güçlendirmişti. Nitekim 22 Şubat 1962'de Albay Talat Aydemir'in önderliğindeki darbe girişimi büyük bir güçle önlenmişti.⁴⁹ Seçimlerin ardından Kasım 1961'de İnönü'nün başkanlığında kurulan CHP-AP koalisyon hükümeti kısa sürede dağılmış, Haziran 1962'de TSK'nın baskısıyla oluşturulan CHP-YTP-CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) Koalisyonu kurulmuştu. İnönü TSK içindeki müdahaleci eğilimleri büyük oranda subaylar üzerindeki karizmatik gücüyle dizginlemeye çalışmaktaydı. Fakat siyasal rejim henüz tam anlamıyla istikrara kavuşmamıştı. Johnson'ın ziyaretinden hemen sonra Ekim ayında DP'lilerin affı, 27 Mayıs'ın niteliği gibi konular çerçevesinde siyasal gerginlik artacak, sokaklar hareketlenecekti.⁵⁰

Washington Türkiye'deki istikrarsızlığı endişeyle izlemekteydi. ABD'li yetkililerin gözlemlerine göre; ekonomik sorunlar ve durgunluk kırsal kesimdeki insanları kentsel alanlara göçe zorluyor, bu göç dalgası da kentlerdeki varoşları büyütürken yoksulluğun artmasına ve suç oranlarının yükselmesine neden oluyordu. Soğuk Savaş dönemi tedirginliği içinde olan Amerikalılar bu gelişmelerin ülkede "pro-Komünist" eğilimleri arttıracağından korkuyordu.⁵¹ Johnson'a gezi öncesi verilen brifingde komünist grupların veya diğer benzeri unsurların ajitasyon için bu kesimlere sızabileceği tehlikesi üzerinde duruluyordu.⁵²

⁴⁴ Harris, *Troubled Alliance*, 100.

⁴⁵ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınevi, 2. Baskı, 1996, 266; "Planlama", *Akis*, 27 Ağustos 1962, 9.

⁴⁶ Hayri Alpar, "Utanmayı Yitirenler!", *Dünya*, 29 Ağustos 1962, 4; "Dış Yardım", *Akis*, 3 Eylül 1962, 10-13.

⁴⁷ Tefik Ertüzün, "Türk Ekonomisinin 1923-1973 Döneminde Dış Yardım İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 30/1-4 (1970), 179.

⁴⁸ Yeni Gün gazetesinde 26 Ağustos 1962'de çıkan "diplomat" imzalı bir yazıda gezinin mahiyetinin ve amacının çok isabetli bir biçimde çözümlendiği görülmektedir. "Johnson'ın Ziyareti", *Yeni Gün*, 23 Ağustos 1962, 5.

⁴⁹ Talat Aydemir, *Hatıratım*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2017, 84-114; Örsan Öymen, *Bir İhtilal Daha Var*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986, 261-466; William Hale, *Turkish Politics and the Military*, London and New York: Routledge, 1994, 56-164.

⁵⁰ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976, 253.

⁵¹ Türkiye'de 1955'den sonra kendini göstermeye başlayan ekonomik sorunlar ve 1950'lerin son yıllarında artan siyasal gerilim Washington tarafından yakından izlenmişti. Bu daha erken dönemde ABD yönetimlerinin temel endişesi bu bunalımın komünist hareketi güçlendirmesi değildi. Çünkü ABD'li yetkililere göre Türkiye'de komünizmin tabanı yoktu. Kitleler komünizme düşmandı, üstelik az sayıdaki komünist de yapılan takibatlarla kontrol altına alınmıştı. Ekonomik krizin yaratabileceği esas sorun, Türk kamuoyunun Batı'ya güvenini sarsması, askeri harcamaların azaltılması yönünde fikirlerin güç kazanmasına yol açması ve Sovyet

Buna mukabil ABD'deki gelişmeler ise diğer ABD müttefiklerinin ve Türkiye'nin ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanmasını çok daha zorlaştıran bir konjonktür yaratmaktaydı. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD sadece Batı Bloku'nun siyasal ve askeri lideri olarak değil aynı zamanda ekonomik lideri olarak da konumunu pekiştirmişti. Savaşın harap ettiği Avrupa'nın karşılaştığı büyük yıkım, Amerikan ekonomisinin kapitalist dünya içinde mutlak anlamda bir hegemonik konuma ulaşmasını sağlamıştı. Fakat 1950'lerin sonlarından itibaren Avrupa ekonomilerinin hızla büyümesi, Washington'un küresel siyasi ve askeri yayılmasının ABD ekonomisine getirdiği büyük yük, SSCB ile girilen silahlanma yarışının ekonomik maliyeti gibi temel sebeplerle Beyaz Saray büyük ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kaldı. Başkan Eisenhower'ın iktidarının son yıllarında baş gösteren mali sıkıntılar ve ABD'nin dış ticaret fazlasının azalmaya başlaması, 1961 başında göreve başlayan Kennedy Yönetimi'ni tedbirler düşünmek zorunda bıraktı. Nitekim Kennedy'nin göreve başlamadan 6 Aralık 1960'da Başkan Eisenhower'la yaptığı görüşmede gündem büyük oranda dış politika gelişmeleri olduysa da, mali sorunlar da görüşüldü ve Eisenhower bütçenin denkleştirilmesinin önemini vurguladı.⁵³ Göreve başlayan Kennedy Yönetimi'nin bu çerçevede almaya çalıştığı tedbirlerden bir tanesi ABD'nin askeri yayılmasının maliyetlerini azaltmaktı. Kennedy özellikle Federal Almanya ve Japonya gibi ülkelerde bulunan ABD askeri unsurlarının maliyetlerinin buldukları ülkeler tarafından karşılanması yönünde baskıyı arttırmaya başladı. Diğer yandan askeri harcamaların azaltılması için gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin ABD üretimi askeri malzemeleri satın almasının sağlanması yönünde de girişimler yapıldı.⁵⁴ Bunun yanı sıra gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere kaynak aktararak Washington'un yükünü azaltması yönünde de girişimler yapıldı. Aslında Kennedy Yönetimi'nin başlangıçtaki amacı "komünist yayılma"ya karşı az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve askeri olarak daha fazla desteklenmesiydi. ABD hem müttefik ülkeleri hem de tarafsız ülkeleri özellikle sosyo-ekonomik açıdan güçlendirerek komünizmin yayılmasını önlemeyi amaçlamaktaydı.⁵⁵ Kennedy'e göre, çevreleme politikasının özellikle az gelişmiş ülkeler açısından sürdürülebilmesi için askeri olmayan araçlar en az askeri araçlar kadar önemliydi.⁵⁶ Bu bağlamda Dış Yardım Yasası (*Foreign Assistance Act*) 1961'de çıkarılacak ve ABD Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir Uluslararası Kalkınma Ajansı (*Agency for International Development*) kurulacaktı.⁵⁷ İlk bakışta, ABD'den daha fazla yardım bekleyen Türkiye gibi ülkeler açısından Kennedy Yönetimi'nin bu yeni anlayışı aslında olumlu görülmeğe ydi. Yeni politika ABD'nin yardımlarını arttırmasını sağlayabilirdi. Fakat Kongre'nin yardımların etkisi hususundaki bölünmüşlüğünün ve bütçede büyük kesintiler yapmasının da etkisiyle, bir süre sonra Kennedy Yönetimi yardımları sosyo-ekonomik bağlamdan çok klasik askeri ve siyasi bağlama oturtmak zorunda kaldı.⁵⁸ Üstelik çok daha fazla ülkeye yardım yapılması Türkiye'nin pastadan aldığı payın da azalması riskini doğurmaktaydı.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Johnson'un ziyaret edeceği tüm ülkelerin (İtalya hariç) ABD Yönetimi'nden en önemli beklentisi ise askeri ve ekonomik yardımların arttırılmasıydı. ABD yardımları hem bu ülkelerin silahlı güçlerinin kapasitesini korumalarını ve güçlendirmelerini sağlıyor hem de hükümetler ekonomik yardımlarla mali durumlarını düzeltebiliyorlardı. Üstelik bu yardımlar hem askeri hem de ekonomik boyutlarıyla ülkenin siyasal elitlerinin yönetimlerini sürdürmelerini sağlıyordu. Genel bir değerlendirmeyle; müttefikler Washington'dan ABD'nin yanında konumlanmanın faturasını çıkarırken, tarafsız devletler ise SSCB'ye yakınlaşmamanın bedelini talep etmekteydiler.

Kennedy Yönetimi dış politikada çevreleme politikasının temel ilkelerini benimsemişti ve ÇHC ve SSCB arasındaki görüş ayrılıklarını dikkate almakla beraber komünizmi "monolitik" bir olgu olarak görmekteydi. Kennedy'e göre "komünizmin gelmesini bekleyerek tepki vermek değil onu karşılamak için ona doğru gitmek"

propagandasının da etkisiyle ülke siyasi eliti ve aydınları arasında tarafsızlık yönünde bir dış politika değişikliğinin gündeme gelmesiydi. M. Faruk Çakır, "Amerikan Bakış Açısından Türkiye'de 1957-60 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk-Amerikan İlişkileri", *AÜSBF Dergisi*, 59/1 (2004), 63-64.

⁵² Lerner, "A Big Tree", 370-371.

⁵³ Dallek, *An Unfinished Life*, 302-303.

⁵⁴ William S. Borden, "Defending Hegemony: American Foreign Economic Policy", *Kennedy's Quest for Victory: American Foreign Policy 1961-1963*, Ed. Thomas G. Paterson, New York: Oxford University Press, 1989, 80-82.

⁵⁵ Usha Mahajani, "Kennedy and Strategy of Aid: The Clay Report and Aid", *The Western Political Quarterly*, 18/3 (1965), 658.

⁵⁶ John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*, New York: Oxford University Press, Revised Edition, 2005, 223.

⁵⁷ Mahajani, "Kennedy and Strategy", 660.

⁵⁸ Andrew David, Michael Holm, "The Kennedy Administration and the Battle over Foreign Aid: The Untold Story of the Clay Committee", *Diplomacy & Statecraft*, 27/1 (2016), 65.

gerekliydi.⁵⁹ Kennedy Yönetimi çevrelemeyi sadece askeri ve siyasal bir çerçevede ele almıyor, sosyal ve ekonomik unsurları da ön plana çıkartmaya çalışıyordu. Bu çerçevede daha aktif ve çok boyutlu bir anti-komünist dış politika izlenerek, müttefik ve yakın devletlere verilen destek güçlendirilecek üstelik daha görünür kılınacaktı. Başkan Kennedy iş başına gelir gelmez SSCB karşısında doğrudan ve dolaylı dış politika yenilgileri de almıştı. Küba'da Castro önderliğinde kurulan sosyalist rejimi devirmek için CIA tarafından planlanan ve Kübalı karşı devrimcilerin silahlandırılarak ülkeye çıkartılmasına dayanan Nisan 1961'deki "Domuzlar Körfezi Operasyonu" tam bir felaketle sonuçlanmış, gene 1961'de Yuri Gagarin'in uzaya gönderilmesiyle Moskova uzay yarışında açık biçimde öne geçmiş, Doğu Alman Yönetimi Ağustos 1961'de Berlin Duvarı'nın inşasına başlamıştı. Bu durum Kennedy Yönetimi'ni SSCB'ye karşı başarılar kazanması için motive ediyor ve anti-komünist politikalarını daha da keskinleştiriyordu.

Kennedy Yönetimi dış politika açısından çok önemli bir sorunla daha karşı karşıyaydı. Bu sorun uluslararası sistemin yapısında ortaya çıkan değişimin SSCB'nin ve temsil ettiği anti-emperyalist ve sosyalist fikirlerin yayılmasında etkili olmasıydı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişen dekolonizasyon sürecinde çok sayıda ülkenin bağımsızlığını kazanması, bu ülkelerin 1955 Bandung Konferansı'yla Üçüncü Dünya Hareketi'ni başlatmaları ve SSCB'nin katı Stalinist dış politika çizgisinden çıkarak sosyalist olmayanlar da dâhil olmak üzere yeni bağımsızlığını kazanmış ülkeler üzerindeki etkisini arttırmaya başlaması Beyaz Saray'ı endişelendirmekteydi. Bu yüzden Kennedy Yönetimi yeni bağımsızlığını kazanmış ve tarafsız ülkelere yönelik bir yakınlaşma politikası izlemeye çalışmaktaydı. Bu ülkelerin özellikle ekonomik ve sosyal yardımlarla desteklenmesi hem ABD'nin etkisini korumasını ya da arttırmasını sağlayacak hem SSCB'nin yardımlarıyla nüfuzunu geliştirmesini önleyecek hem de -Johnson'un da düşündüğü gibi- komünistlerin taban bulmasını engelleyecekti.⁶⁰ İşte Johnson'ın başkan yardımcısı olmasından sonra yaptığı ziyaretlerin çoğunda olduğu gibi ABD tarafının gündeminin en önemli maddesi ziyaret edilen ülkelerde sosyalist hareketlerin güç kazanmasının ve SSCB'nin bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmesinin önlenmesiydi. Nitekim Türkiye'yi de kapsayan 1962 yılının Ağustos ve Eylül ayları arasındaki gezinin de Washington açısından en önemli gündem maddesi anti-komünist mücadele olacaktı.

Gezi aktarılmadan önce bu dönemde Türkiye-ABD ilişkileri açısından büyük önem taşıyan bir gelişmeyi ele almak yerinde olacaktır. Bu gelişme Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter füzelerinin sökülmesi yönünde Washington'un yürüttüğü temaslardır:

1957 yılında SSCB'nin Sputnik'i uzaya göndermeyi başarması artık kıtalararası füzeler (ICBM-*Inter Continental Ballistic Missile*) yapabilecek teknolojik kapasiteye ulaştığını göstermekteydi. Bu durum Eisenhower Yönetimi'ni endişelendirmiş SSCB'ye karşı güç dengesinde hamle yapmak için bazı NATO üyelerine orta menzilli füzeler (IRBM-*Intermediate Range Ballistic Missile*) yerleştirilmesi planı uygulamaya sokulmuştur. Bu çerçevede konu Aralık 1957'deki NATO Paris Zirvesi'nde gündeme getirilmiş, Türkiye konunun gündeme getirilmesinden itibaren topraklarına füze yerleştirilmesine en istekli müttefik olmuştur.⁶¹ Washington başlangıçta Türkiye'ye füze yerleştirilmesine; SSCB'yi çok kıskırtmamak ve 1957 Suriye Krizi'nde görüldüğü gibi Ankara'nın her an büyük bir savaşı tetikleyecek hamleleri nedenleriyle çok da sıcak bakmamasına rağmen, müttefiklerinden çoğunun isteksizliği nedeniyle Türkiye seçeneğini biraz da mecburiyetten kabul etti. Türk tarafının anlaşmanın bir an önce yapılması yönündeki yoğun ısrarlarına ve ertelenmesi yönündeki derin endişelerine rağmen, görüşmeler biraz daha uzadı.⁶² Nihayet, Ekim 1959'da imzalanan antlaşmayla Türkiye'ye füze yerleştirilmesi hususunda iki taraf anlaştı. Bu çerçevede 15 adet Jüpiter Füzesi'nin İzmir Çiğli'ye yerleştirilmesi için çalışmalara başlandı. Aynı şekilde İngiltere'ye 60 adet Thor, İtalya'ya 30 adet Jüpiter füzesi yerleştirilecekti. Çiğli'ye yerleştirilmeye başlanan ve üsde görevli Türk askerleri tarafından "Deli" lakabıyla bilinen Osmanlı Sultanı II. İbrahim'e atıf yapılarak ve IBRM kısaltması Türkçeleştirilerek "İBRAHİM-II" kod adı verilen füzelerin operasyonel hale gelmeleri ise Nisan 1962'yi bulacaktı.⁶³

⁵⁹ George C. Herring, *From Colony to Superpower: U. S. Foreign Relations since 1776*, New York: Oxford University Press, 2008, 704.

⁶⁰ Gaddis, *Strategies of Containment*, 225.

⁶¹ Philip Nash, *The Other Missiles of October Eisenhower, Kennedy and the Jupiters 1957-1963*, Chapel Hill&London: University of North Carolina Press, 1997, 65.

⁶² Nash, *The Other Missiles*, 66.

⁶³ Nash, *The Other Missiles*, 102-104; Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", *AÜSBF Dergisi*, 52/1 (1997), 648-651.

Kennedy seçim kampanyası sırasında Eisenhower Yönetimi’ni SSCB ile ABD arasında ülkesi aleyhine bir “füze açığı” (*missile gap*) yaratmakla suçlamıştı. Fakat göreve geldikten kısa bir süre sonra durumun hiç de öyle olmadığını gördü.⁶⁴ ABD nükleer başlık taşıyabilen füzeler açısından artan bir üstünlüğe sahipti. Bunun ötesinde, 1961 yılında ABD’nin ICBM’ler açısından SSCB karşısında üstünlüğünü arttırmasıyla Avrupa’da İtalya, İngiltere ve Türkiye’ye yerleştirilen IRBM’ler “eski, Sovyet saldırısına giderek daha açık hale gelmiş silolarda bulunan” nükleer silah sistemleri niteliği kazanmışlardı.⁶⁵ Thor ve Jüpiter füzeleri olarak bilinen bu IRBM’ler sıvı yakıtla çalıştıklarından, hazır hale gelmeleri hayli uzun sürmekteydi ve bu yüzden Sovyet füzeleriyle girişilecek nükleer bir saldırıya karşı reaksiyon verebilme imkânlarını kaybetmişlerdi, daha operasyonel hale gelmeden demode olmuşlardı.⁶⁶ Kennedy Yönetimi ABD’nin NATO’ya yönelik politikalarıyla ilgili genel bir çalışma yaptırmak amacıyla eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson’dan danışmanlık almaktaydı. ABD’nin eski Ankara Büyükelçisi George McGhee de bu amaçla oluşturulan komisyonun bir üyesiydi. Komisyonun çalışmalarını aktardığı 29 Mart 1961’de yapılan Ulusal Güvenlik Kurulu toplantısında Başkan Jüpiter füzeleri meselesini gündeme getirdi.⁶⁷ Kennedy bu füzelerin geri çekilmesi fikrine Türk yöneticilerinin nasıl bakacağını merak etmekteydi. Bu çerçevede Ankara büyükelçiliğiyle istişareler yapıldı.⁶⁸ Dönemin ABD Adalet Bakanı Robert F. Kennedy, Başkan Kennedy’nin demode hale gelen Jüpiter füzelerinin sökülmesini ve esasen Akdeniz’de seyreden Polaris denizaltılarının nükleer vuruş güçleriyle Türkiye’yi korumaya yeteceği yönündeki bir talimatı Dışişleri Bakanı Dean Rusk’a ilettiğini belirtmektedir.⁶⁹ Rusk da Nisan 1961’de Ankara’da yapılan CENTO (*Central Treaty Organization*) toplantısında konuyu Türk Dışişleri Bakanı Selim Sarper’e iletti. Sarper Washington’dan gelen bu öneriyi hayli soğuk karşıladı ve kesin bir dille reddetti. Sarper’e göre TBMM’yi füzelerin konuşlandırılma masraflarının paylaşılması hususunda daha yeni ikna etmiş olan Hükümet açısından bu utanç verici olurdu. Ayrıca Türkiye’nin güvenliğini sağlayacak -Polaris denizaltıları gibi- bir sistem daha tam olarak aktif hale getirilmeden bu işlevi haiz Jüpiter füzelerinin sökülmesi Türk halkının tepkisini çekerdı.⁷⁰ ABD Dışişleri Bakanlığı Kennedy’e bu konuda ısrar edilmemesinin akıllıca olacağını bildirirse de Başkan’ın ikna olmadığı anlaşılmaktadır. Rusk’a göre Türk halkının füzelerin sökülmesini, güvenliklerine yönelik telafi edici ek şeyler sağlanmadıkça anlaması çok zordu.⁷¹ Türk tarafı Jüpiter füzelerini Türkiye’deki NATO varlığının ve güvencesinin bir sembolü olarak görmekteydi.⁷²

Türkiye’nin Jüpiterlerin sökülmesine karşı muhalefetinin sadece güvenlik kaygıları nedeniyle olduğunu söylemek çok da doğru değildir. Türk tarafı başından beri Jüpiterlerin Türkiye’ye yerleştirilmesini nükleer bir silaha sahip olma fırsatı olarak görmüştür. Bir başka ifadeyle, Türk yönetici elitlerine göre Jüpiterlerle Türkiye nükleer bir güç haline gelmiştir. İkinci olarak, füzeler yukarıda vurgulandığı gibi Türk dış politikasının ekonomi politığının aktüel bir aracı olarak görülmekteydi. SSCB’ye karşı ABD’ye önemli bir taktik üstünlük kurduğu varsayılan silahların ülke topraklarında konuşlandırılması, Türkiye’nin jeopolitik önemini daha da arttıracak, ABD’den aldığı askeri ile ekonomik yardımların ve siyasi desteğin bir başka güvencesi olacaktı.⁷³

Kennedy Yönetimi de bu konuda bir süre daha bekleme kararı aldı. Moskova’nın dünya üzerindeki prestijini günden güne arttırdığı bir konjonktürde özellikle Türkiye gibi müttefiklerinin kendine güvenini sarsabilecek bir adım atmaktan kaçındı. Üstelik 1961 yılı ortalarında başlayan ve ABD ile SSCB’yi karşı karşıya getiren Berlin Bunalımı da uluslararası gerilimi arttırmıştı. NATO Müttefik Kuvvetler Başkomutanı Lauris Norstad da bu konjonktürde füzelerin çekilmesine karşıydı.⁷⁴ Konu kısa bir süreliğine gündemden düşse de Küba’daki gelişmeler durumu değiştirdi. Küba’nın doğrudan Sovyet nüfuz alanına girmesi ve ülkeye yapılan Sovyet askeri yığınağı, ABD Yönetiminde Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin bir pazarlık unsuru olarak kullanılabilceği yönünde

⁶⁴ John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, Çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, 72.

⁶⁵ Gaddis, *Strategies of Containment*, 220-221.

⁶⁶ Süleyman Seydi, “Turkish-American Relations and the Cuban Missile Crisis, 1957-63”, *Middle Eastern Studies*, 46/3 (2010), 433; Sezai Orkunt Jüpiterlerin dezavantajlarının Türk subayları tarafından da bilindiğini belirtmektedir. Sezai Orkunt, *Türkiye-ABD Askeri İlişkileri*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978, 305.

⁶⁷ “National Security Action Memorandum”, April 6 1961, *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, *Eastern Europe: Cyprus, Greece, Turkey, Department of State 1961-196*, Vol XVI, No: 361. (electronic edition)

⁶⁸ George McGhee, *The US-Turkish- NATO Middle East Connection*, New York: Palgrave Mcmillan, 1990, 166.

⁶⁹ Robert F. Kennedy, *Thirteen Days, A Memoir of the Cuban Missile Crisis*, London: W.W Norton Co., 1969, 70.

⁷⁰ Nash, *The Other Missiles*, 98.

⁷¹ McGhee, *The US-Turkish-NATO*, 166.

⁷² Seydi, “Turkish-American”, 438.

⁷³ Seydi, “Turkish-American”, 439.

⁷⁴ “Memorandum of Conservation”, *FRUS*, June 13 1961, No: 365.

hazırlıklar yapılmasına neden oldu. Sovyet tarafı da Nisan 1961'deki Domuzlar Körfezi Operasyonu'ndan sonra Türkiye ile Küba arasında bir analogi kurmaya başlamıştı.⁷⁵ Nitekim Johnson'ın gezisine başlamasından hemen 1 gün sonra Kennedy, Savunma Bakanlığı'ndan Türkiye'deki füzelerin çekilmesi için neler yapılabileceğini yeniden araştırmasını talep etti.⁷⁶ Bu talebin çok yerinde olduğu kısa bir süre sonra ortaya çıkacak Küba Füze Krizi akla getirildiğinde görülecektir. Türkiye'de konuşlu Jüpiterler süper güçler arasındaki pazarlıkta masadaki en önemli koz olacaktır.

Son olarak şunu da belirtmek gereklidir. Türkiye'ye Jüpiterlerin yerleştirilmesi Türk yönetici elitlerinin düşündüğünün aksine; Türkiye'ye daha çok güvenlik değil, daha fazla güvensizlik getirdi. Bunun temel nedeni SSCB'nin bu konuda Türkiye'yi sürekli olarak uyarmasıydı. Türkiye'nin SSCB kaynaklı güvenlik endişelerinin yeniden artışına yol açan bu durum, 27 Mayıs'ın hemen öncesinde ortaya çıkan U-2 geriliminin Türk-Sovyet ilişkilerinde yarattığı olumsuz etkiyi daha da arttırdı.⁷⁷ 1950'lerin sonlarından itibaren SSCB toprakları üzerinde casusluk amacıyla uçuşlar yapan U-2'ler yüksek irtifadan uçarak çektikleri fotoğraflarla istihbarat toplanmasında hayli faydalı olan uçaklardı. 1 Mayıs 1960'da Sovyet hava sahasında düşürülen ABD Hava Kuvvetleri'ne ait U-2 casus uçağının İncirlik Üssü'nden kalktığına ortaya çıkması 1958'den itibaren çok yavaş biçimde gelişen Türkiye-SSCB ilişkilerini olumsuz biçimde etkiledi.⁷⁸ Moskova'nın yoğun protestolarına neden olan bu olay Ankara'yı çok zor durumda bırakmıştı. Başkan Eisenhower'ın 25 Mayıs'ta durduğunu açıklamasına rağmen uçuşlar devam etti. MBK yönetimi de bu uçuşların engellenmesi konusunda hiç bir girişimde bulunmadı. 1965 yılına kadar Türkiye'deki üsler ve Türk hava sahası kullanılarak yapılan uçuşlar devam edecekti.⁷⁹

Gezinin Türkiye Durağı: Johnson'ın Diplomatik Temasları ve Sosyal Faaliyetleri

Johnson, eşi Lady Bird ve kızı Linda'nın da katıldığı gezisinin ilk durağı olan Lübnan'dan sonra İran'a gitmişti. Bu gezideki izlenimler onun bir "iyi niyet elçisi" olarak başarılı bir görev yaptığı yönündeydi. İran Şahı'nın kamuoyunda oluşabilecek ABD'nin desteğini kaybettiği yönündeki yorumlardan kaynaklanan endişelerini anlayan Johnson, kamuya açık görüşmelerde her fırsatta Amerika'nın desteği hakkında güvence vererek özellikle eğitim, sağlık ve ulaşım alanlarındaki taahhütleri vurguluyordu.⁸⁰

Başkan Yardımcısı Johnson'ın ziyareti Türkiye'ye yapılan en üst düzeyli ziyaretlerden biriydi. Yaklaşık 3 sene önce Başkan Dwight Eisenhower 6-7 Aralık 1959'da kısa bir ziyaret için Ankara'ya gelmişti.⁸¹ Türk basını Johnson'ın gezisinin ilk durağından itibaren gezi programını ve Türkiye'de yapılan hazırlıkları yansıtmaya başladı.⁸² Johnson'ın ziyaretinin ilk duraklarını teşkil eden Lübnan ve İran ziyaretleri de okuyuculara aktarıldı.⁸³ Keza Amerikan Haberler Merkezi tarafından Johnson ailesinin hayat hikâyesini, yaşam tarzlarını ve başkan yardımcısının önceki yurtdışı gezilerini de anlatan ve fotoğraflarla desteklenen bir broşür de neşredildi.⁸⁴ Ankara'da ikamet edeceği Balın Otel'in 7. katı da Hariciye Köşkü'nden ve ABD Ankara Büyükelçiliği'nden getirilen eşyalarla düzenlendi.⁸⁵ Johnson'ın gelmesinden önce ziyareti sırasında İzmir'de kalacağı kısa süre için bile bir uluslararası haber merkezi kuruldu. Bu haber merkezi İzmir'de bulunan NATO karargâhı vasıtasıyla Roma'ya bağlanarak Johnson'ın kentteki temaslarının dünya basın yayın organlarına ulaşması sağlandı.⁸⁶ Yapılan hazırlıklar arasında basına yansıyan ilginç bir bilgi de Johnson'a Ankara'daki ziyareti sırasında uygun bir karyola bulunamamasıydı. Ankara'nın o dönemde en yeni ve lüks otellerinden biri olan Kızılay'daki Balın

⁷⁵ Nash, *The Other Missiles*, 94.

⁷⁶ Nash, *The Other Missiles*, 110.

⁷⁷ SSCB Ankara Büyükelçisi Rijov Moskova'nın rahatsızlıklarını dönemin Dışişleri Bakanı Selim Sarper'e açık biçimde iletmişti. "Telegram from Embassy in Turkey to the Department of State", *FRUS*, February 5 1961, No:359.

⁷⁸ Erel Tellal, *SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2000, 140-141.

⁷⁹ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara: İmge Kitabevi, 2016, 257-264; Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, 182-183.

⁸⁰ Lerner, "A Big Tree", 366-368.

⁸¹ Bu ziyaret için bkz: Mehmet Sait Dilek, "ABD Başkanı Dwight David Eisenhower'ın (Ike) Aralık 1959'da Türkiye Ziyareti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 46 (2010), 295-332.

⁸² "Johnson ve Eşi Hareket Etiler", *Hürriyet*, 23 Ağustos 1962, 1; "Türkiye'ye Gelecek Johnson Yola Çıktı", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1962, 1; "Johnson'ın Ziyaret Programı", *Ulus*, 23 Ağustos 1962, 1; "Johnson Türk Dostluğu Çok Önemlidir Dedi", *Milliyet*, 25 Ağustos 1962, 1.

⁸³ "Lyndon Johnson İyi Niyet Gezisine Başladı", *Hürriyet*, 24 Ağustos 1962, 5.

⁸⁴ *Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Mrs. Johnson Türkiyede 26-30 Ağustos 1962*, Amerikan Haberler Merkezi, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1962.

⁸⁵ "Başkan Yardımcısı Johnson Geliyor", *Akşam*, 26 Ağustos 1962, 1.

⁸⁶ "Türkiye'ye Gelecek Johnson Yola Çıktı", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1962, 1.

Otel'de kalacak olan Johnson'a karyola bulunamaması diplomatik bir soruna da yol açmıştı. ABD Ankara Büyükelçiliği oteldeki karyolanın hayli uzun boylu olan başkan yardımcısı için ufak olduğunu belirterek, Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan uygun bir karyola bulunmasını istemişti. Bakanlık yetkilileri Hariciye Köşkü'nde (Dışişleri Bakanlığı Konutu) uygun bir karyola aramışsa da bulamamıştı. ABD elçiliğinin bir karyola yaptırmayı düşündüğü yönünde haberler olsa da neticenin ne olduğu anlaşılamamaktadır.⁸⁷

26 Ağustos günü öğleden sonra Tahran'dan yola çıkan Johnson saat 16 civarında Ankara Esenboğa havalimanına indi. Burada Başbakan İsmet İnönü, ABD Büyükelçisi Raymond Hare⁸⁸ ve diğer resmi yetkililer tarafından karşılandı.⁸⁹ Karşılama sırasında yaptığı konuşmada Türk-Amerikan dostluğu, Türkiye'nin ABD açısından önemi, Kore Savaşı'nda Türkiye'nin katkıları, Türkiye'nin NATO ve CENTO'ya katkılarının ABD'de yarattığı memnuniyet gibi hususlara değindi. Türkiye'nin yeniden parlamenter demokratik düzene geçişi de Washington da memnuniyet yaratmaktaydı. Johnson'un konuşmasında altını çizdiği en önemli nokta ise, ABD'nin NATO çerçevesindeki yükümlülüklerine sadık olduğu ve Türkiye'ye yapılacak bir tecavüzün ABD'ye yapılmış sayılacağıydı.⁹⁰ Başbakan İnönü ise yaptığı kısa konuşmada ziyaretten duyduğu memnuniyeti ifade etti. İnönü'ye göre "Sayın Cumhurbaşkanı Yardımcısı Memleketimizde her muhitte, her tabakada Türk milletinin Amerikan milletine ne kadar candan, ne kadar sarsılmaz bir surette bağlı olduğunu yakından müşahade edeceklerdir."⁹¹ Johnson Belediye'nin Türk ve Amerikan bayraklarıyla donattığı Ankara'da büyük bir ilgiyle karşılandı.⁹² Öyle ki konvoyun havaalanından başkente gelişi sırasında ABD Büyükelçiliği tahminlerine göre 80.000 kişi yollarda karşılamaya gelmişti. Johnson'a ziyareti öncesinde Türk toplumunun bu tip karşılamalarda çok coşkulu olmadığı belirtilmesine rağmen gösterilen ilgi başkan yardımcısını hayli şaşırttı ve memnun etti.⁹³ Johnson bu vesileyle de özgün politik stilini göstererek dönemin Başbakanı İsmet İnönü ile birlikte otomobilden inip karşılayanların elini sıktı. Johnson'ın halkla iletişimini ise tercümanlık görevini de üstlenen ve Hare'in ifadesiyle "mükemmel bir iş çıkaran" Dışişleri Bakanlığı Protokol Müdürü İsmail Erez yapmaktaydı.⁹⁴ Havaalanı ile şehir merkezi arasında arabayla normalde 35-40 dakika sürecek olan seyahatin yaklaşık 4 saat sürdüğü belirtilmekteydi. Kent merkezine seyahatin bu kadar uzaması Johnson'ın Anıtkabir'e akşam planlanan ziyaretinin ertesi güne kalmasına neden oldu.⁹⁵

⁸⁷ "Johnson İçin Karyola Bulunamıyor", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1962, 1; "Johnson Türk Dostluğu Çok Önemlidir Dedi", *Milliyet*, 25 Ağustos 1962, 1. Dünya gazetesinde ise uygun karyolanın Hariciye Köşkü'nden getirildiği yönünde bir haber yer almaktadır. "Johnson Bugün Geliyor," *Dünya*, 26 Ağustos 1962, 1.

⁸⁸ 1961-1964 yılları arasında Ankara'da büyükelçilik görevini sürdüren Hare, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın önemli ve başarılı kariyer diplomatlarından biriydi. Özellikle Ortadoğu coğrafyasında görev yapan Hare entelektüel ve akademik merakları da olan bir kişiydi. Ünlü Johnson mektubunun gönderilmesiyle sonuçlanan 1964 Kıbrıs krizi sırasında da Ankara'da görev yapmaktaydı. Bu krizdeki başarısından dolayı "Dışişleri Bakanlığı Üstün Hizmet Ödülü"ne de layık bulunarak, Yakın Doğu ve Güney Asya işlerinden sorumlu bakan yardımcılığı görevine de atanacaktı. Theresa Ann Thomas, "Raymond Arthur Hare", *Notable US Ambassadors Since 1775: A Biographical Dictionary*, Ed. Cathal J. Nolan, Westport: Greenwood Press, 1997, 130-136. Hare Johnson'ın sürekli "talep eden bir kişilik" olduğunu Elçilik Konutu'ndan kalmak yerine otelde kalmayı istediğini, oteldeki katın tamamen kendisine tahsis edilmesini talep ettiğini, kendi basın ekibini getirdiğini belirterek, gezi boyunca kendi tarzı çerçevesinde hareket ettiğini yakınlıkla dile getirmektedir. Raymond Hare Oral History Interview -JFK#1,09/19/69, *JFKL*, Administrative Information, 14.

<https://www.jfklibrary.org/sites/default/files/archives/JFKOH/Hare%2C%20Raymond%20A/JFKOH-RAH-01/JFKOH-RAH-01-TR.pdf> (Erişim 4.12.2021)

⁸⁹ *Lyndon Johnson's Daily Diary*, 26 August 1962. Basında yer alan haberlere göre güvenliğin sağlanması için Ankara Emniyeti "50 kalifiye" personelini başkan yardımcısının korumalarını desteklemek için görevlendirmişti. "Johnson Dün Ankara'ya Vasil Oldu", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1962, 1. Hürriyet gazetesi ise diğer gazetelerden ayrılarak Johnson'ın kısa biyografisini de yayınlamıştı. "L. Johnson Hayata Yol Ameleliği ile Atılmış", *Hürriyet*, 27 Ağustos 1962, 1.

⁹⁰ "Arrival Statement of the Vice President", 8/26/1962, Ankara, Turkey, *National Archives Records and Administration (NARA)*, LBJ-STMNT, Statements Files, 9/23/1927-12/26/1972; "Johnson Dün Ankara'ya Vasil Oldu", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1962, 1; "Johnson: Türk Milleti Hiçbir Zaman Korku Eseri Göstermedi", *Ulus*, 27 Ağustos 1962, 1; "Amerika Başkan Yardımcısı Johnson Ankara'da", *Hürriyet*, 27 Ağustos 1962, 1; "Johnson Ankara'ya Geldi", *Milliyet*, 27 Ağustos 1962, 1; "Johnson Geldi Konuştu ve El Sıktı," *Yeni Gün*, 27 Ağustos 1962, 1; "Johnson Büyük Tezahüratla Ankarada Karşılandı", *Vakit*, 27 Ağustos 1962, 1.

⁹¹ "Johnson: Türk Milleti Hiçbir Zaman Korku Eseri Göstermedi", *Ulus*, 27 Ağustos 1962, 1; "Johnson Ankara'da" *Dünya*, 27 Ağustos 1962, 1.

⁹² "Johnson Bugün Geliyor," *Dünya*, 26 Ağustos 1962, 1.

⁹³ *Lyndon Johnson's Daily Diary*, 26 Ağustos 1962.

⁹⁴ Hare, *Oral History*, 15.

⁹⁵ *Lyndon Johnson's Daily Diary*, 26 August 1962. "Johnson Büyük Tezahüratla Karşılandı", *Akşam*, 27 Ağustos 1962, 1. Cumhuriyet gazetesinde Johnson'ın Ankara'ya geldiği gün Anıtkabir'i ziyaret ettiği bilgisi verilmekteydi. "Johnson Dün Ankara'ya Vasil Oldu", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1962, 1.

Bu yoğun ilgi ve sıcak karşılama Büyükelçilik mensupları için de şaşırtıcı bir durumdu. Beyaz Saray Ortadoğu danışmanı Robert Komer, Johnson'a Türkiye'yi iyi tanıdığını ve Lübnan ve İran'da olduğu gibi etkileyici bir karşılama beklememesi gerektiğini, Ağustos'ta Ankara'nın sıcak olduğunu ve kimsenin kalmadığını söylemişti. Oysaki şehrin merkezine gelindiğinde ortalık mahşer yeri gibiydi, heyetin kalacağı otele on kilometre uzaklıktan itibaren bir insan duvarı vardı.⁹⁶ Tabii büyükelçilik mensupları bu durumun bir başka yönünü muhtemelen bilmiyorlardı. Metin Toker'in belirttiğine göre Johnson'ın geleceği haberini alan İnönü hayli endişelenmişti. Yaz döneminde üstelik pazar gününe gelen bir tarihte, hayli azalan Ankara nüfusunun Johnson'ı karşılama töreninin sönük geçmesine neden olabileceğini, büyük kalabalıkların karşılama katılamayacağını düşünmekteydi. Ziyaret yaklaşırken İnönü'yü daha da endişelendiren bir başka husus da daha önce ziyaret edilen ülkelerden gelen geniş katımlı ve gösterişli karşılama haberleriydi. Bu yüzden devlet mekanizmasının devreye sokulduğu bu bağlamda Ankara Valisi'nin girişimleriyle kahvelerden adam toplanması, mahallelere haberler salınması ve vatandaşlara Türk ve ABD bayraklarının dağıtılması gibi tedbirlere başvurulduğu anlaşılmaktadır. İsmet Paşa'nın endişesinin Johnson'un geldiği gün daha da arttığı görülmektedir. Başbakan sürekli olarak Valiliğe ve İçişleri Bakanlığı'na vatandaşların katılımı hakkında sorular sordurmaktaydı. Hatta Esenboğa'ya karşılama için gittiğinde yolları tenha gördüğünden "yüreğine incek gibi" de olmuştu. Büyükelçi Hare de İnönü'nün bu durum karşısında çok telaşlandığını belirtmektedir.⁹⁷ Fakat görüldüğü gibi karşılamanın ve vatandaşların ilgisinin ulaştığı boyut İnönü'yü çok rahatlatacak, "eve çocuklar gibi mesut" dönecektir. Karşılamanın tahminlerin çok ötesine geçmesine rağmen, İnönü aslında Johnson'ın yakından şahit olduğu tarzından çok da hoşlanmamıştı. Halka yakın tavrı ve popülist yaklaşımları İnönü tarafından biraz gülünç bulunmuştu. İnönü'ye göre "adam adam değil, tek başına bir sirk"ti.⁹⁸

Johnson, halkla ilişkiler konusundaki her zamanki etkileyici performansı ile programın ilk gününde sempati kazandıktan sonra 27 Ağustos'ta esas görüşmelerine başlayacaktı. Geciken Anıtkabir ziyaretinden sonra önce Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'i ardından ise Başbakan İsmet İnönü'yü ziyaret etti.⁹⁹ İsmet İnönü'yle Başbakanlık'ta yapılan görüşmeye Dışişleri Bakanı Feridun Cemil Erkin, ABD Ankara Büyükelçisi Raymond Hare, Dışişleri Bakan Yardımcısı Carl Rowan, Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürü İsmail Erez ve ABD heyetinden Komer ve Ashford katıldı.¹⁰⁰ Söze ilk başlayan Johnson oldu. Cumhurbaşkanı Gürsel'le yaptığı görüşmede, Gürsel'in Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernleştirilmesindeki yavaşlıktan duyduğu endişesini dile getirdiğini söyledi. Johnson ABD ordusunun bile her ihtiyacını hemen elde edemediğini vurguladı. Irak'ın SSCB'den aldığı yeni uçakların mevcut Türk savaş uçaklarından daha modern olduğunun farkındaydı. Fakat buna rağmen ABD tarafından sağlanan eski savaş uçaklarıyla bile modern Irak uçaklarının düşürülmesi "Türklerin ne kadar büyük savaşçılar" olduğunu göstermekteydi.¹⁰¹ Zaten Türk Hava Kuvvetleri'nin istediği

⁹⁶ Miller, *Lyndon*, 359.

⁹⁷ Hare, *Oral History*, 15.

⁹⁸ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, 1992, 146-147.

⁹⁹ *Lyndon Johnson's Daily Diary*, 27 August, 1962; "Johnson Dün Gürsel ve İnönü ile Görüştü", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1962, 1; "Johnson Protokola Hiç Riayet Etmedi", *Tercüman*, 28 Ağustos 1962, 1.

¹⁰⁰ "Telegram from Consulate in Istanbul to the Department of State", *FRUS*, August 30 1962, No: 379.

¹⁰¹ Irak'ta gerçekleşen 1958 Devrimi'nde Haşimi hanedanını devirerek iktidarı ele geçiren General Abdülkerim Kasım ülkesinin uzun süredir sürdürdüğü Batı yanlısı dış politikasını radikal biçimde değiştirerek hızla SSCB'ye yanaştı. Türkiye'nin de üye olduğu CENTO'dan çıkan Irak, SSCB ile yakın siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler kurdu. William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, 364-365. Kasım'ın iktidara gelmesiyle hızla bozulan Türkiye-İrak ilişkileri 1962 başlarında daha da gerginleşti. Ülkenin kuzeyinde ayaklanan Kürtleri bastırmak isteyen Irak ordusunun operasyonları sınırın kuzeyine de uzanmaya başladı. 8 Temmuz 1962'de iki Irak savaş uçağı Hakkâri yakınlarındaki Gerür kasabasını bombaladı. Ankara'nın tepkisi üzerine bir açıklama yapan Irak Yönetimi olayın yanlışlık sonucu vuku bulduğunu ve bir daha tekrarlanmayacağını duyurdu. Fakat 15 Ağustos'ta Irak uçakları Hakkâri yakınlarında yeni bir saldırı gerçekleştirdiler ve 3 Türk askeri hayatını kaybetti. Ertesi gün hava sahasını gene ihlal eden Irak uçaklarına Türk Hava kuvvetleri uçakları müdahale etti. Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu İle İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Cilt I, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 787-788. Türk tarafının Irak'ın modern uçaklar almasından duyduğu endişe pek de yersiz değildir. Kasım 1958'de SSCB ile yapılan antlaşma sonrasında 1959 sonrasında Irak Hava Kuvvetleri Mig-17 ve Il-28 savaş uçaklarını envanterine kattı. Üstelik yapılan müteakip anlaşmalarla 1967 yılına kadar aralarında Mig-19, Mig-21, Tu-16'larında olduğu 200'e yakın gelişmiş savaş uçağı da Irak'a teslim edildi. John Glassman, *Arms for the Arabs: The Soviet Union and the War in the Middle East*, Baltimore: The John Hopkins University Press, 1975, 27.

¹⁰¹ Önceki Dışişleri Bakanı Selim Sarper Norstad'la NATO Karargahı'nda yaptığı görüşmede Türkiye'ye önerilen G-91 uçaklarını kısa menzilli olmaları, sadece konvansiyonel silahlar taşımaları ve yakın destek kapasitelerinin sınırlı olması nedeniyle istemediklerini ve F-104'leri tercih ettiklerini belirtmişti. "Telegram from the Embassy in France to the Department of State", *FRUS*, May 14 1961, No:364.

modern F-104 G uçaklarından iki filonun verilmesi planlanmaktaydı.¹⁰² İnönü bu teslimatın ne zaman gerçekleşeceğini sorunca, Johnson ABD'li yetkililerin ayrıntıları konuşacağını söyledi. Dış Yardım Kanunu ABD Kongresi'nde hala görüşülmekteydi. Johnson burada bir "müjde" vermeyi uygun buldu: 225 bin adet M-1 piyade tüfeği Türkiye'ye verilecekti.

Bu müjdeden sonra Johnson Türk tarafının beklentilerinin fazla olmaması gerektiğini düşündürecek biçimde konuyu ABD'nin mali durumuna getirdi. ABD ekonomisinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle dış yardımların ve bu bağlamda Türkiye'ye verilecek askeri ve ekonomik yardımların Kongre tarafından kesintilere uğramasının beklendiğini belirtti. II. Dünya Savaşı'ndan beri ABD çeşitli dış yardım programlarına 80 milyar dolar harcamıştı. Fazla kamu harcaması yaparlarsa içte, benzer durumda Türk başbakanının da yaşayabileceği politik sorunlarla karşı karşıya kalabilirlerdi.

Johnson burada sözü yine kendisine getirdi ve Truman Doktrini'ni kastederek 15 yıl önce kendisi genç bir Kongre üyesiyken Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımları dönemin Başkan Yardımcısı Wallace buna karşılık desteklemiş olmaktan gurur duymakta olduğunu belirtti. Türkiye'ye zaten şu ana kadar toplamda 4 milyar dolar yardım yapılmıştı. 1963 mali yılı için Türkiye'ye 185 milyon dolar askeri, 140 ila 150 milyon ekonomik, 50-60 milyon dolarlık savunma desteği yardımı yapmayı planladıklarını belirtti. Türkiye'ye yapılacak yardımlar bazı (Türkiye'ye hasım) ülkeler için olumsuz sonuçlar doğuracaktı. Yardımların büyüklüğü, ABD'nin Türkiye'ye ilgisini, güvenini ve desteğini diğer ülkelere gösterecekti. Üstelik bu "*lafta kalmayacaktı*", ABD sözünün eriydi. (*they are not just conversation; we put our money where are mouth is*)

ABD'nin yardım planının ana hatlarının ortaya çıkmasından sonra, İnönü başkan yardımcısının verdiği rakamları not aldırdı. Bu noktada Johnson bir "müjde" daha vererek Etibank'ın yapmayı planladığı hidroelektrik santrali projesi için 33 milyon dolarlık bir yardımın daha onaylandığını söyledi. ABD Yönetimi şimdilik bunun duyurulmasını istememekteydi. Kongre bu yardımı engelleyebilirdi. Görüldüğü gibi Türkiye'ye verilmesi planlanan toplam yardım 400 milyon doları bulmaktaydı. Söz konusu yardımın miktarı ve içeriğinin gizli tutulması çok önemliydi. Çünkü rakamlar çeşitli faktörlere göre şekillenmekte ve yıldan yıla değişiklikler göstermekteydi. Johnson uyarısını da yapmayı unutmadı: "*Bu bilgi ABD'nin bir taahhüdü olarak görülmemeliydi.*"

Johnson'un Türk tarafının en fazla önem verdiği yardım konusunun çerçevesini çizmesi üzerine sözü İnönü aldı. İnönü'ye göre "*Johnson Türkiye'ye bir güvenlik atmosferi getirmişti*". Johnson'un sözleri ABD'nin Türkiye'nin sorunlarına yakın ilgisini göstermekteydi. Son yıllarda Türkiye önemli krizler atlatmıştı. Fakat demokratik sistemi sürdürmeye kararlıydı. Başkan yardımcısının da bildiği gibi benzer krizler yaşayan ülkeler bu krizleri kısa sürede atlatamamışlardı. İnönü daha sonra sözü Türkiye'nin benimsediği yeni planlı ekonomi modeline getirdi. Türk Hükümeti gerek NATO'dan gerek diğer uluslararası örgütlerden gerekse ABD'den yeni ekonomik modelin hayata geçirilmesi için destek almaktaydı. İnönü daha sonra Türkiye'nin askeri ihtiyaçları hususuna değinerek meselenin Ankara'da bulunan askeri temsilciler ve Büyükelçi Hare ile sürekli olarak müzakere edildiğini belirtti.¹⁰³ Devam eden bu müzakerelerde Türk tarafı isteklerini dile getirirken, ABD tarafı da ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyordu. Türk tarafı ABD'nin çok sayıda ülkenin taleplerini karşılamaya çalışmakta olduğunu, her ülkenin kendisinin ihtiyaçlarının diğerlerinden daha önemli olduğunu iddia ettiğini biliyordu.

İnönü bu genel değerlendirmelerden sonra F-104'lerin Türkiye'ye getirilmesinin aciliyeti üzerinde durdu. Irak'taki rejim değişikliği ve gelişmeler Türkiye'ye yönelik bir tehdidin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Irak Türkiye ile bir silahlanma yarışı başlatmıştı. Bu bağlamda savaş uçakları ilk plana yerleşmiş ve ilk adımı başarıyla atmışlardı. Türkiye, ordusunu modernleştirme çabasında, bu yönde adımlar atılmaktaydı ama F-104'lerin gelişinin hızlandırılmasına çok ihtiyaç duyulmaktaydı. Başkan yardımcısının Türk ordusunun yeteneklerini takdir etmesi Türk tarafını memnun etmişti fakat hava kuvvetlerinin gücü, kullandığı

¹⁰² Önceki Dışişleri Bakanı Selim Sarper Norstad'la NATO Karargahı'nda yaptığı görüşmede Türkiye'ye önerilen G-91 uçaklarını kısa menzilli olmaları, sadece konvansiyonel silahlar taşımaları ve yakın destek kapasitelerinin sınırlı olması nedeniyle istemediklerini ve F-104'leri tercih ettiklerini belirtmişti. "Telegram from the Embassy in France to the Department of State", *FRUS*, May 14 1961, No:364.

¹⁰³ NATO Müttelik Kuvvetler Başkomutanı Orgeneral Lauris Norstad 2 Nisan 1962'de Ankara'ya gelerek İnönü ile görüşmüştü. Görüşmede İnönü ABD'nin askeri yardımlarının önemine ve aciliyetine vurgu yapmıştı. İnönü'nün belirttiğine göre Türk Kara Kuvvetleri'nin mobilizasyonu artırılmalı, donanma modernleştirilmeliydi. Türk Hava Kuvvetleri'nin ise İnönü'nün ifadesiyle "*her şey ihtiyacı vardı.*" "Telegram from the Embassy in France to the Department of State", *FRUS*, April 3 1962, No:378.

ekipmanların kalitesine bağlıydı. İnönü Türk tarafının M-1 tüfeklerinin gönderilmesinin hızlandırılmasından memnuniyet duyacağını ve iki filo F-104 uçağı sevkiyatının da en kısa sürede gerçekleşeceğini umduklarını belirtti. Türkiye için F-104 sevkiyatına bir filo daha eklenmesi çok arzu edilecek bir gelişme olurdu.

Daha sonra İnönü sözü gene Türkiye'nin mali beklentilerine getirdi. Planlı ekonomi modeli ABD'nin yakın ilgisi ve olasılıkla ek desteğiyle hayata geçirilecekti. Demokratik sisteme yeniden geçiş Türkiye'nin sosyal problemlerini daha da ön plana çıkarmış ve önemli hale getirmişti. Demokratik sistemin başarısı kalkınma planının uygulamaya kapsamlı bir şekilde sokulabilmesine bağlıydı. Ekonomik kalkınma sosyal ve siyasal sorunların da çözümünü sağlayacaktı.

İnönü'ye göre Türk-Amerikan ilişkileri çok iyi bir durumdaydı. Büyükelçi Hare sürekli olarak bilgilendirilmekteydi. Türkiye'nin ABD'den "saklayacak hiçbir şeyi yoktu." İki ülkenin ortak kaderi karşılıklı güven ve anlayış gerektirmekteydi. Başkan yardımcısının ziyareti bu güveni güçlendirmişti. İnönü sözlerini Ankara'nın tutumunu yeniden vurgulayarak bitirdi: "Türkiye'nin ekonomik ve askeri planları tedrici biçimde uygulamaya konduğunda pozisyonu çok daha iyi anlaşılır olacaktı".

İnönü sözlerini bitirirken Türk ordusunun çok önem verdiği savaş uçaklarının ne zaman geleceğini tekrar sordu. Johnson, konuyu Büyükelçi Hare'nin ABD ordusuyla müzakere edeceğini, teslimat konusunda sıkıntılar olduğunu fakat büyükelçinin elinden gelenin en iyisini yapacağını söyledi. Başkan yardımcısı gene bir açık taahhüde girmekten kaçınmıştı. Johnson görüşmenin bundan sonraki kısmında Kongre'nin dış yardımlar konusundaki yetkisinin ve yardımları azaltma yönündeki eğiliminin altını çizdi. Dışişleri Bakanı Erkin'in eski Washington büyükelçisi olması nedeniyle Kongre'nin işleyişini ve ABD yönetiminin yaşadığı sıkıntıları yakından bildiğini söyledi. Erkin de Türk Hükümeti'nin bu sorunu tamamen anladığını belirtti.

Johnson konuşmasının sonunda Ankara'ya Washington'un 1950'lerin ikinci yarısından itibaren sıklıkla yaptığı uyarıları yineledi. Türk Hükümeti yardımı rasyonel ve dikkatli bir şekilde harcamalıydı. Başkan Yardımcısı'na göre Türk Hükümeti şu hususları "aklında tutmalıydı": "Bu planlanan yardımlar yapabildiklerimiz değil yapmayı umduğumuz yardımlardır. En önemlisi de bu planlanan yardımla ilgili miktarlar tamamen gizli tutulmalıdır çünkü diğer müttefikler Türkiye'ye ne kadar yardım yapmayı planlandığını öğrenirlerse, onlara yapmayı planlamadığımız yardımlar ABD için utandırıcı olacaktır." Erkin bu durumun yaratacağı sorunların farkında olduklarını söyledi ve gizliliğin korunacağı yönünde güvence verdi.¹⁰⁴

Ziyaretin kuşkusuz en somut sonuçlarından biri, belki de en somutu Türkiye ile ABD arasında imzalanan bir anlaşmayla Barış Gönüllüleri'nin (Peace Corps) Türkiye'de faaliyet göstermelerine izin verilmesiydi. Temmuz 1961'de başlayan konuyla ilgili görüşmeler 27 Ağustos'ta nota teatisi yoluyla Lyndon Johnson ve Feridun Cemil Erkin tarafından imzalanan ve aynı tarihte yürürlüğe giren anlaşmayla sonuçlandırılmış oldu. Johnson bu anlaşmanın imza töreni sırasında Erkin'e "yeni sahalarda Türk dostları ile çalışacak bu genç Amerikalıların, Amerikan halkının Türk halkına duyduğu samimi dostluğu ve desteği bir defa daha teyid edeceklerine inanıyorum" dedi.¹⁰⁵ İlk gönüllülerin 6 Eylül'de 30 kişilik bir grupla Ankara'ya geleceği belirtilmekteydi. Gelecek grubun Türkiye'deki bazı kasabaların ortaokullarında ve liselerinde İngilizce öğretmenliği yapacakları duyuruldu.¹⁰⁶ Böylece Kennedy Yönetimi'nin özel bir önem verdiği Barış Gönüllüleri Türkiye'de de faaliyet göstermeye başlayacaktı.

Gezinin Türkiye ayağındaki bu en önemli görüşmelerin ardından Çankaya Köşkü'nde onuruna verilen öğle yemeğine katılan Johnson,¹⁰⁷ sonrasında Mamak Ordu Okuma Yazma Merkezi'ni eşi ve kızıyla ziyaret etti. Johnson okula giderken Gülveren semtinde aracını durdurarak burada vatandaşlarla sohbet etti. Vatandaşlara "Türkiye'yi çok beğendiğini söyleyerek okula gitmelerini ve iyi vatandaş olmalarını" tavsiye etti. İsmail Topçu'ya

¹⁰⁴ Erkin'in bu garantisine rağmen basına bilgi sızdığı anlaşılmaktadır. Nitekim Johnson'ın İnönü'ye F-104 uçakları vereceğini söylediği bilgisi hemen haberleştirildi. "Türkiye'ye Fevkalade Yardım", *Milliyet*, 31 Ağustos 1962, 1. Keza Johnson'ın görüşme sırasında özellikle vurgulamasına rağmen ABD yardımının miktarıyla ilgili, üstelik hayli doğru haberler de Türk basınında yer aldı. "Bu Yıl 180 Milyon Dolar Askeri Yardım Alıyoruz", *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1962, 1. Bu sızıntının Türk tarafından olması hayli kuvvetli ihtimaldir. Burada bilinçli olarak ABD tarafında bir baskı yaratma stratejisi de izlenmiş olabilir.

¹⁰⁵ "Johnson Dün Gürsel ve İnönü ile Görüştü", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1962, 1; "Barış Ordusu Anlaşması Dün Ankara'da İmzalandı", *Hürriyet*, 28 Ağustos 1962, 1; "Amerika Bize Sulh Ordusu Yolluyor, *Yeni Gün*, 28 Ağustos 1962, 1; "Barış Gönüllüleri Anlaşması İmzalandı", *Akşam*, 28 Ağustos 1962, 1; "Johnson'la İktisadi ve Siyasi Görüşme Yapıldı", *Dünya*, 28 Ağustos 1962, 1.

¹⁰⁶ "Johnson Dün Gürsel ve İnönü ile Görüştü", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1962, 1.

¹⁰⁷ "Remarks of Vice President at Luncheon", Ankara, Turkey, 8/27/1962, NARA, LBJ-STMNT, Statements Files, 9/23/1927-12/26/1972. Johnson'ın burada yaptığı konuşma ile ilgili bir yorum için bkz. "Johnson'un Garantisi", *Yeni Gün*, 29 Ağustos 1962, 5.

ait bir gecekonduyu da ziyaret eden Johnson, Hanife Topçu’nun “*evde kahvem yok, size kahve veremeyeceğim kusura bakmayın*” demesi üzerine ailenin geliri ve yaşam standartları üzerine sorular sorarak, yoksulluğuna şahit oldu.¹⁰⁸ Johnson Mamak Muhabere Okulu’ndaki Okuma Yazma Merkezi’ni ziyaretinde bir sürprizle karşılandı. Ziyaret sırasında bir er yazı tahtasına “*Happy Birthday Mr. Johnson*” yazdı ve bu, sınıfta bulunan askerler tarafından hep bir ağızdan tekrarlandı.¹⁰⁹ Hayli etkilendiği bu ziyaretin ardından temaslarına devam etmek için kent merkezine dönen Johnson Cebeci semtinde de arabasını durdurdu ve Ulubay Pastanesi’ne giderek etrafındaki çocuklara çikolata ve dondurma ısmarladı. Az ilerde bulunan Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne de uğrayan misafirler buradaki öğrencilerle de sohbet etti.¹¹⁰ Johnson sonrasında parlamentoyu ziyaret etti ve Meclis ile Senato başkanlarıyla görüşmeler yaptı.¹¹¹ Yoğun programı nedeniyle hayli yorulan Johnson otelinde bir süre dinlendikten sonra Orduevi’nde Başbakan İnönü tarafından verilen akşam yemeğine katıldı ve burada bir konuşma yaptı.¹¹² Gece yarısına doğru otele dönen başkan yardımcısı Türk gazetecileri ile bir sohbet toplantısı yaptı. Burada Johnson’ın 54. doğum günü de bir partiyle kutlandı.¹¹³ Aynı gün eşi ve kızı da öğleden önce cumhuriyetin öncü kadınlarından biri olan Dr. Mediha Eldem’in başkanlığındaki “Yardımsaverler Derneği”ni ziyaret etmişlerdi.¹¹⁴ Burada çorap ören ve nakış dokuyan Lady Bird ve Linda Johnson giydikleri kıyafetlerle de basının hayli ilgisini çekti.¹¹⁵

28 Ağustos sabahı Johnson Ankara’daki CENTO Merkezi’ni ziyaret etti ve burada CENTO Bakan Yardımcıları toplantısına katıldı. Ardından Balin Otel’de yapılan ve “Amerikan Yardım Programı” çerçevesinde ABD’de eğitilen ilk ve iki bininci kişinin onuruna düzenlenen törene iştirak etti. Törende Tarım Bakanı Mehmet İzmen, Johnson’a kendi başkanlığında anahtar pozisyonlarda çalışanların %70’inin ABD’de eğitim aldığını söyledi.¹¹⁶ Törenden sonra Esenboğa Havaalanı’na gelen ABD Başkan Yardımcısı, İnönü ve Erkin tarafından karşılandı. Johnson ve İnönü burada karşılıklı olarak ziyaretten duydukları mutluluğu belirttiler. Bu sırada “Mustafa Kemal

¹⁰⁸ “Johnson: A. B. D. Her Yardımı Yapmağa Hazırdır, Bildirmek İstiyorum”, *Ulus*, 28 Ağustos 1962, 1; “Johnson Hanife Hanıma Bugün İçin Randevu Verdi”, *Dünya*, 29 Ağustos 1962, 5. Mete Akyol, *Yazamadıklarım*, İstanbul: Yılmaz Yayınları, 1991,89-90.

¹⁰⁹ “Johnson Dün Gürsel ve İnönü ile Görüştü”, *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1962, 1; “Remarks of Vice President at Literacy Center, 8/27/1962, Ankara, Turkey, NARA, LBJ-STMNT, Statements Files, 9/23/1927-12/26/1972.

¹¹⁰ “Johnson: A. B. D. Her Yardımı Yapmağa Hazırdır, Bildirmek İstiyorum”, *Ulus*, 28 Ağustos 1962, 1; “Turks Cheer LBJ on His 54th Birthday”, *Knoxville News Sentinel*, 27 August 1962. Johnson söz konusu okula gidişinin de aslında bir anlamı vardı. Türkiye’nin NATO’ya girişinden sonra oluşturulan JUSMMAT (*Joint United States Military Mission for Aid to Turkey*) Türk ordusundaki er ve erbaşların eğitim seviyelerinin çok düşük olduğunu gözlemlemişti. Önemli sayıda er ve erbaşın okuma yazması bile yoktu. Bu durum gittikçe daha sofistike Amerikan silahlarıyla teçhiz edilen TSK’da önemli bir eğitim sorunu yaratmaktaydı. Bu çerçevede Türk Genelkurmay’ına ABD desteğiyle ordu için eğitim kurumları kurması önerilmişti. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nurettin Baransel döneminde bu tip eğitim kurumları oluşturulmaya başlandı. Serhat Güvenç, Mesut Uyar, “Lost in Translation or Transformation? The Impact of American aid on the Turkish Military, 1947–60”, *Cold War History*, 22/1 (2021), 9-10.

¹¹¹ Gazeteci Mete Akyol burada gerçekleşen komik bir olayı yıllar sonra aktarmıştır: Johnson Meclis ziyareti sırasında tuvalete gitmiş, fakat aradan uzunca bir süre geçmesine rağmen tuvaletten çıkamamıştı. Bunun üzerine içeri giren korumalarından biri kısa bir süre sonra dönerek ABD’li diplomatlara bir sorun olduğunu söyledi. ABD’li diplomatların Türk diplomatlarına ilettiği sorun tuvalet kâğıdının olmamasıydı. Zaten o dönemde Türkiye’de tuvalet kâğıdı üretimi de yapılmamaktaydı. Telaşlanan Türk diplomatlarının imdadına Senato Başkanı Suat Hayri Ürgüplü’nün odacısı Cafer yetişecektir. Ürgüplü’nün odasındaki özel tuvaletinde tuvalet kâğıdı bulundurduğunu söyleyen Cafer odadan hemen tuvalet kâğıdı getirerek bu küçük çaplı krizi çözecektir. Akyol, *Yazamadıklarım*, 79-85.

¹¹² “Toast by Vice President at the Prime Ministers Dinner”, 8/27/1962, Ankara, Turkey, NARA, LBJ-STMNT, Statements Files, 9/23/1927-12/26/1972.

¹¹³ “Barış Ordusu Anlaşması Dün Ankara’da İmzalandı”, *Hürriyet*, 28 Ağustos 1962, 1; “Gürsel ve İnönü Johnson ile Görüştü”, *Milliyet*, 28 Ağustos 1962, 1; “Cemiyet”, *Akis*, 3 Eylül 1962, 29.

¹¹⁴ *Lyndon Johnson’s Daily Diary*, 27 August 1962. “Johnson: A. B. D. Her Yardımı Yapmağa Hazırdır, Bildirmek İstiyorum”, *Ulus*, 28 Ağustos 1962, 1. Dernek ziyareti aslında gezinin mahiyetini ortaya koyan önemli duraklardan biridir. Amerikalılar 1924’te İstanbul’da kurulan ve 1935’de kapandıktan sonra 13 Nisan 1949’da Bakanlar Kurulu kararıyla yeniden Ankara’da açılan Türk Kadınlar Birliği’nin yeniden oluşumundan itibaren en önemli destekçileriydiler. Türk hükümetlerinin doğrudan desteğini alan dernekle 1950’lerden itibaren ABD’li kadın örgütleriyle arasında doğrudan bağlantılar kurulmuştu. Bu bağlamda dernek özellikle Ankara’da Amerikan kültürünün yayılmasında hatırı sayılır bir rol oynayacaktı. Semih Gökatalay, “Erken Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan Yakınlaşmasının Ankara Kent Kültürüne Etkileri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (2018), 218-219. Mediha Eldem de söz konusu derneğin kurucu üyelerindendi.

<http://www.turkkadinlrbirligi.org/tr/kurumsal/1/Tarihçe>

¹¹⁵ “Bayan Johnson ile Kızı Çorap Ördüler, Nakış Dokudular,” *Akşam*, 28 Ağustos 1962, 1.

¹¹⁶ *Lyndon Johnson’s Daily Diary*, 28 August 1962; “Remarks of Vice President at Ministry of Agriculture Ceremony”, 8/28/1962, Ankara, Turkey, NARA, LBJ-STMNT, Statements Files, 9/23/1927-12/26/1972. Johnson’ın İzmen’in konuşmasının İngilizce çevirisini dinlemeden salondan ayrıldığı yönünde bir bilgi bulunmaktadır. “Johnson Dün İzmir’e Gitti”, *Yeni Gün*, 29 Ağustos 1962, 1. Bu muhtemelen programın gerisinde kalması ve Esenboğa’daki uğurlama törenine geç kalmasından kaynaklanmıştır.

Derneği'ne mensup gençler başkan yardımcısına bir Atatürk büstü ve Türk bayrağı hediye ettiler. Johnson Mevhibe İnönü'nün de iştirak ettiği uğurlama töreninin ardından İzmir'e doğru yola çıktı.¹¹⁷

İnönü Johnson'ı uğurladıktan sonra havaalanındaki gazetecilere şu beyanatı verdi:

"Başkan yardımcısının memleketimizi ziyareti çok başarılı olmuştur. Kendileri halkımızın her tabakasıyla temas etmek ve Türk Amerikan münasebetlerinin bütün halk tabakalarına ne kadar derin işlemiş ve yerleşmiş olduğunu görmek fırsatını bulmuşlardır. Bu halin verdiği emniyetten aşikar surette memnun olduğunu söylediler. Bu dostane ziyaret sırasında iki memleket arasındaki münasebetlerin meseleleri üzerinde etraflıca görüştük. Görüş birliğinde ve dava birliğinde olduğumuzu ve dünya sulhuna hizmet için gayretlerimizi birleştirmek için ne kadar kararlı olduğumuzu bir daha müşahade ettiler. Bu suretle bahtiyarlık veren müttefiklerarası çok dostane bir temas yaşadık. Vatandaşlarımız bu ziyaretten her surette memnun ve müsterih olabilirler."¹¹⁸

Büyükelçi Raymond Hare'nin de katılımıyla İzmir Cumaovası Havaalanı'na inen ABD heyeti, Vali Enver Saatçigil ve eşi, yüksek rütbeli Türk, ABD'li ve NATO ülkeleri subayları, NATO ABD İzmir Konsoloslugu mensupları ve yurttaşlar tarafından törenle karşılandı. İlgi yine hayli yüksekti. Kendisini coşkuyla karşılayan havaalanı personelini de selamlayan başkan yardımcısı onların da ellerini sıkmayı ve hatırlarını sormayı ihmal etmedi. Johnson'ın karşılamaya gelenlerin elini sıkması bile 25 dakika sürdü.¹¹⁹ Valiliğe giden yol üzerindeki ilgi nedeniyle de arabasını sıklıkla durdurmak zorunda kaldı. Halkın arasına karışarak onlarla kısa sohbetler yaptı. Bu fasılaların en ilginç de Eşrefpaşa'daki bir kahvehaneyi ziyaret etmesiydi. Binlerce kişinin alkışları eşliğinde girdiği Valilik'te kendisine fahri hemşerilik beratı verildi ve burada bir konuşma da yaptı. Konuşmasında gene Türkiye'ye yönelik ABD güvencesinin sürekliliği temasını işledi.¹²⁰ Ardından Kısmet Otel'de bir süre istirahat etti. Eşi ve kızı ise Eşrefpaşa'da kortejden ayrılarak, Kadifekale'deki Çocuk Esirgeme Kurumu kreşini ziyaret ettiler. Burada beraberlerinde getirdikleri hediyeleri çocuklara dağıttılar. Sonrasında İzmir Amerikan Kız Koleji'ne de giden Lady Bird Johnson burada okul idarecileriyle tanıştı.¹²¹ Akşam saatlerinde İzmir Fuarı'ndaki Amerikan pavyonunu ziyaret eden Lyndon Johnson ve ailesi burada yine ziyaretçilerle sohbet etti. Fuar ziyaretinin ardından Türkiye gezisinin 3. ayağını oluşturan İstanbul'a doğru yola çıktı.¹²²

İstanbul Yeşilköy Havaalanı'nda Vali Niyazi Akı tarafından karşılanan Johnson, kaldığı Hilton Otel'e gidene kadar vatandaşların yoğun ilgisi nedeniyle arabasını üç defa daha durdurmak zorunda kaldı.¹²³ İşçi sınıfı mahallelerinden geçerken yalın ayaklı bir çocukla karşılaşarak ona bir lokantada gazoz da ısmarlayacaktı. Washington Post heyet konvoyunun şehir merkezine gidişini "*dalgalandı ve kan ter içindeki bir insan kitlesi Johnson ekibinin yolunu kesmişti*" şeklinde tanımlıyordu. Amerikan basınına göre bu Johnson'ın tam istediği bir şeydi, sıkıcı resmî müzakerelerden sonra yenilenen bir hevesle bir ara koruma görevlilerini de arkada bırakarak kalabalığın içine dalmıştı.¹²⁴

29 Ağustos sabahı "bir sanayiciden kiralanan üstü açık Cadillac marka otomobile" Valiliği ziyaret eden Johnson'a burada seramik bir duvar tabağı hediye edildi. Vali Akı ile birlikte Kapalıçarşı'yı ziyaret eden Johnson burada gene yoğun bir ilgiyle karşılandı. Nuruosmaniye kapısında yoğun tezahüratlar eşliğinde karşılanan Johnson'ın elini sıkabilmek için binlerce insan çaba göstermekteydi. Johnson insanlarla konuşmak için zaman zaman duracak ve çarşıdaki 3 dükkâna da uğrayacaktı. Bu dükkânlardan birinde kendisine bir tespih de hediye edildi. Beyazıt tarafındaki çıkış kapısına doğru gidilirken oluşan izdiham nedeniyle bir ara fenalık dahi geçirdi. Otele dönüşünde İstanbul Teknik Üniversitesi önünde de yaklaşık 45 bin kişi kendisini görmek için bekliyordu. Burada otomobilini gene durdurarak gençlere hitaben bir konuşma yaptı. Otele dönüşünden sonra öğle yemeği

¹¹⁷ "Johnson, Sizin Güvenliğiniz Bizim Güvenliğimizdir Dedi", *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1962, 1.

¹¹⁸ "Johnson Şehri Gezdi", *Dünya*, 30 Ağustos 1962, 1.

¹¹⁹ *Lyndon Johnson's Daily Diary*, 28 August 1962. Peter Braestrup, "Johnson in Istanbul; Greets the People On Tour of Turkey" *New York Times*, 29 August 1962, 10.

¹²⁰ "Johnson, Sizin Güvenliğiniz Bizim Güvenliğimizdir Dedi", *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1962, 1.

¹²¹ "Sempatı Fırtınası Johnson İzmir'den, İstanbul'a Uğradı", *Ulus*, 29 Ağustos 1962, 1.

¹²² *Lyndon Johnson's Daily Diary*, 28 August 1962; "Johnson İstanbul'a Geldi", *Hürriyet*, 29 Ağustos 1962, 1; "Johnson İnönü'yü Dün Amerika'ya Davet Etti", *Tercüman*, 29 Ağustos 1962, 1; "Johnson Sizi Destekliyeceğiz Dedi", *Akşam*, 29 Ağustos 1962, 1.

¹²³ *Lyndon Johnson's Daily Diary*, 28 August 1962. "Sempatı Fırtınası Johnson İzmir'den, İstanbul'a Uğradı", *Ulus*, 29 Ağustos 1962, 1; "Johnson İstanbul'a Geldi", *Hürriyet*, 29 Ağustos 1962, 1; "Johnson İnönü'yü Dün Amerika'ya Davet Etti", *Tercüman*, 29 Ağustos 1962, 1. Hilton Otelinde yapılan hazırlıklar için bkz. "Johnson İçin Hilton'da Kat Kapatıldı", *Akşam*, 25 Ağustos 1962, 5.

¹²⁴ *Washington Post*, 30 August 1962, 9.

yiyan Johnson istirahate çekilirken, akşam yemeğini de gezide görevli Türk ve ABD’li personelle yemeyi tercih etti. Bayan Johnson ise eşinden ayrı olarak günü Vali Akı’nın eşinin refakatinde tarihi anıtları ve müzeleri gezerek geçirdi.¹²⁵

Ertesi gün Bayan Johnson sabah saatlerinde kadın gazetecilerle Hilton Oteli’nin Lalezar Salonu’nda bir sohbet toplantısı yaptı. Bu sohbet daha çok kadın sorunları üzerinden ilerledi.¹²⁶ 30 Ağustos gününün büyük bölümünü dinlenerek geçiren Lyndon Johnson, sadece otelde yakın ekibiyle bir toplantı yaptı. Programının sabahki bölümünde yer alan Boğaz gezisini iptal eden Johnson Türk basının iddiasına göre, vaat etmesine rağmen Doğu Türkistan temsilcilerini de kabul etmeyerek kendileriyle görüşme görevini Dışişleri Bakan Yardımcısı Carl Rowan’a verdi.¹²⁷ Başkan yardımcısı akşamüstü gezisinin 4. ayağı olan Kıbrıs’a gitmek üzere Türkiye’den ayrıldı.¹²⁸ Johnson havaalanında yaptığı değerlendirmede özetle şunları söyledi:

“Bu seyahat her bakımdan tam manasıyla başarı ve karşılıklı faydalar sağlayan yapıcı ve faydalı bir seyahat olmuştur. Türk hükümetine ve milletine misafirperverliği için teşekkür ederim. 15 yıl önce Truman doktrini ile Türk milletine karşı duyduğumuz itimat ve emniyeti bir kere daha gördük. Sizin müftechir müttefikiniz olarak, biz Amerikalılar Türkiye’ye karşı yapılan bir tecavüzü Amerika’ya karşı yapılmış telakki edeceğimizi kemali ciddiyetle herkese teyit ederiz. Memleketimin Türkiye’ye ve Türk halkına karşı duyduğu ilgi ne Batı ittifakındaki çok önemli rolünüzle başlıyor, ne de burada sona eriyor. Bizim hakiki alakamız Türk halkına karşı duyduğumuz sevgi, onların iyiliklerine olan bağlılığımız ve Türkiye’nin kendi kendini kalkındıracağına ve modern bir şekilde ilerleyeceğine tam manasıyla itimadımızdan doğmaktadır. (...) Herhangi bir şekilde tecavüze karşı, sizin emniyet ve bütünlüğünüz hür milletler camiasının temel taşıdır.”¹²⁹

Johnson Türkiye’den ayrılmadan önce İnönü’ye bir teşekkür mektubu gönderdi. İnönü ise 8 Eylül tarihinde bir mektup göndererek mukabele etti. İnönü cevabi mektubunda Johnson’ın ziyaretinin “Türkiye’nin yüz yüze kaldığı sorunları açıklayabilmek için bir fırsat yarattığını” belirtti. Başbakan “görüşmelerin hayli yararlı olduğundan ve Türk-Amerikan dostluğunu ve işbirliğini güçlendireceğinden emindi.”¹³⁰

Ziyaretin Değerlendirilmesi

Türkiye’den sonra Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya’ya da uğrayan Johnson toplam 16.982 millik bir yolculuğun ardından 7 Eylül’de Washington’a döndü. Yola çıktığı St. Andrews havaalanında karşılayanlar arasında bulunan Dışişleri Bakanı Rusk ve Savunma Bakanı McNamara Johnson’ı gezinin başarısından dolayı tebrik ettiler. Kennedy Yönetimi içindeki genel kanı gezinin başarılı olduğu şeklindeydi.¹³¹ Gezinin Türkiye kısmını birinci elden gözleyen ve yukarıda belirtildiği gibi Johnson’ın tarzından pek de hoşnut olmayan Büyükelçi Hare de Johnson’ın “büyük bir iş yaptığını” düşünmekteydi.¹³² Gezinin mahiyeti ve amacı hatırlandığında bu değerlendirme hayli de doğrudu. Johnson gezi boyunca hem ABD’den özellikle ekonomik ve askeri beklentileri olan ülke liderlerini yatıştırarak Washington’un yanlarında olduğu mesajını vermiş hem gittiği ülkelerdeki siyasal ve ekonomik durumu birinci elden gözlemlene fırsatı bulmuş hem de gezinin esas amacını oluşturan halkla ilişkileri başarıyla gerçekleştirmişti. Time dergisinde çıkan bir yazıda gezinin amacı aslında çok iyi özetlenmişti: “Johnson Soğuk Savaş yangınına söndürmek için değil dostlukları korumak ve insanları etkilemek için

¹²⁵ Lyndon Johnson’s Daily Diary, 29 August 1962; “Johnson İstanbul’a Geldi”, *Hürriyet*, 29 Ağustos 1962, 1; “Johnson’a Kapalıçarşıda Kalabalıktan Fenalık Geldi”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1962, 1; “Johnson Türkiye Sağlam Bir Yolda Yürüyor Dedi”, *Milliyet*, 30 Ağustos 1962, 1; “Çarşığı Gezen Johnson’a Esnaf Tesbih Hediye Etti”, *Tercüman*, 30 Ağustos 1962, 1; “Hep Birlikte Yürüyeceğiz”, *Ulus*, 30 Ağustos 1962, 1; “L. Johnson ve Eşi İstanbul’u Gezdi”, *Akşam*, 30 Ağustos 1962, 1. “Johnson İstanbul’da”, *Yeni Gün*, 30 Ağustos 1962, 1; *Madera Tribune*, 29 Ağustos 1962, 6.

¹²⁶ “Mrs. Johnson Kadın Gazetecilerle Görüştü”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1962, 1; “Bayan Johnson’a Göre Türkiye Lokumdan da Daha Tatlı ve Güzel”, *Milliyet*, 31 Ağustos 1962, 1; “Amerikan Kadınları Erkeğine Hükmetmez”, *Tercüman*, 31 Ağustos 1962, 1.

¹²⁷ İ. Yusuf Alptekin başkanlığındaki yaklaşık 60 kişilik grup Johnson’ı görmek isteseler de başarılı olamadılar. Alptekin görüşmede Rowan’a “Allahtan Amerikan hükümetine komünizm karşısındaki mücadelesinde muvaffakiyetler dileriz” demişti. “Johnson Kıbrıs’a Gitti”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1962, 1; “Johnson’lar Yurdumuzdan Dün Ayrıldı”, *Dünya*, 31 Ağustos 1962, 1.

¹²⁸ Lyndon Johnson’s Daily Diary, 30 August 1962.

¹²⁹ “Johnson Kıbrıs’a Gitti”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1962, 1; “Statement of Vice President on Departure”, 8/30/1962, Istanbul, Turkey, NARA, Box:69.

¹³⁰ “Letter from İnönü to Johnson” 8 September 1962, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Fonu 31-01-00, Kutu No:7, Dosya No:42, Gömlek No: 16.

¹³¹ Lerner, “A Big Tree”, 387.

¹³² Hare, *Oral History*, 14.

seyahat etmekteydi.¹³³ Geziyi New York Times adına izleyen Peter Braestrup değerlendirme yazısında Johnson'ın bu gezide önceki gezilerden çok daha başarılı olduğunu ve diplomasiyi gittikçe daha çok öğrendiğini yazmaktaydı. Gene yazara göre Johnson bu gezide kendine özgü tarzıyla halkla ve yöneticilerle kurduğu iletişimle diplomatların beğenisi de kazanmıştı. Başkan Yardımcısı dünya politikası hakkında gittikçe daha yetkin hale gelmekteydi ve işgal ettiği makamı protokol işlevlerinden çıkarıp gerçek anlamda işler hale getirmeye başlamıştı.¹³⁴

Gezinin Türkiye ayağı da bu çerçevede başarının kendini en açık biçimde gösterdiği yerlerden biri oldu. Peter Braestrup İzmir ziyaretinde halk ile Johnson arasındaki yakınlığı gören bir Türk diplomatın "*Johnson ve halkın birbirlerine âşık olduklarını*" söylediğini yazmaktaydı. Muhabir, gezi öncesinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen brifingde Türklerin bu tip etkinliklerde çok da coşkulu olmadıklarının söylendiğini, bu bağlamda bu ilginin hayli beklenmedik olduğunu da belirtmekteydi.¹³⁵ Amerikan Haber Ajansı yetkilileri de ziyaretin son derece verimli geçtiğini, halkın reaksiyonunun önce şaşkınlık sonra dostluğa aynı biçimde karşılık vermek şeklinde geliştiğini belirtmekteydiler.¹³⁶

Bu gezinin başarısı, zaten en başından ABD Yönetimi tarafından da biçilen misyon çerçevesinde, Hare'in de vurguladığı gibi bir halkla ilişkiler gezisi olmasıyla alakalıydı.¹³⁷ Johnson'ın gerek kişilik özellikleri gerekse siyaset tarzı bu misyona tam anlamıyla uyumluydu. Johnson adeta bir siyaset iletişim dersi vererek Amerikan siyasetçi tarzını da gittiği ülkelere birinci elden tanıtmış oldu. Gittiği ülkelerdeki geniş halk kitleleriyle iletişim kurarken adeta kendi seçmenleriyle temas kurmakta, diplomatik faaliyetlerde bulunurken de seçim kampanyası yürütmekteydi. Vecihi Ünal söz konusu ziyareti değerlendirdiği köşe yazısında Türk politikacılarını eleştirerek, Johnson'ın tarzının onlar için örnek teşkil etmesi gerektiğini belirtiyordu. Ünal'a göre "*Johnson, birkaç günlük ziyareti içinde otuz kırk yıllık masa politikacılarından çok halk ile kaynaşmış ve halkın teveccühünü kazanmıştır*".¹³⁸ Akis dergisinde yer alan çok yerinde bir değerlendirmede ise, Johnson'ın tarzının ve bu çerçevede Türkiye'de toplumla kurduğu ilişkinin aslında sadece Türklere yönelik olmadığı ve "suniliği" belirtilerek bunun "*ABD lehine bir hava yaratma ve ucuz dost bulma*" yöntemi olduğu vurgulanmaktaydı. Yazıda bu tarzın ders alınacak yanları olmasına karşın Türkiye'nin "*daha sağlam ve köklü, ciddiyet ölçüsü biraz fazla politikacıya ihtiyaç gösterdiği*"nin de altı çizilmekteydi.¹³⁹

Çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye'de siyaset yapma biçimi kaçınılmaz olarak değişecekti. Özellikle DP'li siyasetçilerin başta köylüler olmak üzere alt sınıflarla iletişimi CHP'lilere uzun süre yabancı gelecekti. Büyük oranda küçük burjuva seçkinlerin oluşturduğu sınıfsal tabana dayanan CHP kadroları bu tip bir popülizme hala hayli yabancıydı. CHP'nin muhalefet yıllarında daha geniş halk kitleleri tarafına ulaşabilmek amacıyla Genel Sekreter Kasım Gülek'le başlattığı yeni siyaset iletişim ve propaganda faaliyetleriyle bu durum değişmekteyse de, İsmet İnönü bu yeni popülist tarzı benimsemekte hala çok isteksizdi. Gezisinin İstanbul durağında Johnson'ın halkla ilişki kurma biçimini gören bir vatandaş kendisini Kasım Gülek'e benzetecekti.¹⁴⁰ Aslında Johnson bu geziyle Türkiye'de 1960'larda şekillenmeye başlayan ilk ve önemli örneklerinden birini de Süleyman Demirel'in oluşturacağı yeni bir siyaset tarzını Türkiye'ye tanıtmış oldu.¹⁴¹

¹³³ "The Vice- Presidency: On the Way with LBJ", *Time*, 31 August 1962, 14-15.

¹³⁴ Peter Braestrup, "Johnson: Tour Abroad Assessed", *New York Times*, 9 September 1962, 7.

¹³⁵ Peter Braestrup, "Johnson in Istanbul; Greets the People On Tour of Turkey", *New York Times*, 29 August 1962, 8.

¹³⁶ Lerner, "A Big Tree", 371.

¹³⁷ Hare, *Oral History*, 16.

¹³⁸ Vecihi Ünal, "Bir Yabancı ve Biz," *Akşam*, 31 Ağustos 1962, 5.

¹³⁹ "Ayrı Dünyadan Bir Adam," *Akis*, 3 Eylül 1962, 17.

¹⁴⁰ "Bir de Omuza Alsalar Tıpkı Kasım Gülek", *Akşam*, 30 Ağustos 1962, 2. Yön dergisinde de bu yönde bir benzetme yapıldı. "ABD Başkan Yardımcısı Lyndon B. Johnson Memleketimizde", *Yön*, 29 Ağustos 1962, 5.

¹⁴¹ Yeni Gün'de diplomat imzasıyla çıkan bir yazıda karşılama töreninde yaşanan karmaşa ve bu çerçevede Dışişleri Bakanlığı eleştirilirken ilginç bir tespit de yapılmaktaydı. Johnson "*tam bir Şarklı devlet adamı gibi hareket etmiş, nezaket ve protokol kaidelerini hiçe saymıştır. Johnson Teksas'lı bir politikacıdır. Bizim ayağında çarık, elinde sopa köylülerin arasına karışarak onların birer birer ellerini sıkan tipik politikacılarımız örneği Johnson da başarısını Amerika'da bu metoduna, bir bakıma, borçludur. Daha önce bu sütunda belirtmiş olduğumuz gibi, geçen sene Asya'ya yapmış olduğunu seyahat sırasında da aynı metodu tatbik etmiş ve Amerikan çevrelerine göre başarı kazanmıştır.(...) adeta bir seçim propagandası havası içerisinde görünmesi hayretle karşılanmıştır.*" "Alaturka Bir Devlet Adamı ve Türk Protokolü", *Yeni Gün*, 28 Ağustos 1962, 5. Bu yaklaşım burada iddia edildiğinin aksine Johnson'ın alaturkalaşması olarak değerlendirilmektedir. Fakat yazarın da belirttiği gibi Johnson'ın Türkiye'ye özgü bir tavır değildir. Gene yazarın belirttiği gibi ABD'deki siyaset yapma tarzı da bu şekildeydi.

Johnson'ın gezisi Soğuk Savaş'ın belki de en önemli olayı olan Küba Füze Bunalımı'ndan yaklaşık 2 ay önce gerçekleşmişti. Beyaz Saray'ın dış politika gündeminde Küba, devrimin gerçekleştiği 1959'dan beri en başta gelen maddelerden biriydi. Yukarıda da belirtildiği gibi Moskova 1961 sonlarından itibaren Küba ve Türkiye arasında benzerlik kurmaya da başlamıştı. Kennedy Yönetimi'nin Türkiye'deki Jüpiterleri zaten sökmeye niyetinde olduğu ve bu bağlamda Türk Hükümeti ile temaslar yürüttüğü de dikkate alınırsa, Johnson'ın Ankara temaslarında konunun gündeme gelmemesi dikkat çekicidir. Fakat gezinin "mahiyeti ve misyonu" hatırlandığında bu durum şaşırtıcı olmaktan çıkmaktadır. Bütün gezi Johnson'ın "iyi niyet elçisi" misyonuna uygun biçimde kurgulanmıştır. Bu çerçevede böylesine önemli bir meselenin görüşülmesi gezinin ruhuna aykırı olurdu. Johnson'ın Kennedy tarafından Ulusal Güvenlik Kurulu toplantılarına çağrıldığı da bilindiğinden bu mesele hakkında bir malumatının olmaması pek de olası değildir. Buna mukabil yukarıda da belirtildiği gibi Johnson'a gerek anayasal konumu gerekse uluslararası ilişkiler alanındaki yetersizliklerinden dolayı önemli dış politika ve güvenlik konularında aktif ve icrai bir rol verilmemekteydi. Kennedy, Jüpiter füzelerinin sökülmesi gibi sadece Türkiye ile ABD'yi değil tüm NATO'yu ve Soğuk Savaş dinamiklerini dahi etkileyebilecek böylesine önemli bir dış politika ve güvenlik meselesini bu görüşmeye dâhil etmemişti. Johnson açıkça bir "iyi niyet elçisiydi" ve siyasal iletişim yeteneklerini kullanarak Washington Yönetimi'nin desteğini sembolik biçimde ziyaret edilen ülkelerin yöneticilerine ve halklarına gösterecekti. Ankara temaslarında da bu durum çok açık bir biçimde kendini gösterdi. Türk tarafı ise yukarıda belirtilen yaklaşımı çerçevesinde Jüpiter füzelerini ulusal güvenliğinin ve dış politikasının ekonomi politiğinin önemli bir unsuru olarak görmekteydi ve konuyu gündeme getirmesi zaten çok da beklenir değildi.

Gezi sırasında Türk siyasal yaşamındaki güncel bir meselenin de gündeme geldiği görülmektedir. Bilindiği üzere 27 Mayıs sonrasında DP ileri gelenlerinden çok sayıda kişi yargılanarak Yassıada'da yapılan yargulamalar sonucunda çeşitli cezalara çarptırılmıştı. 1961 sonunda yeniden parlamenter demokrasiye geçişle DP'lilerin affı yönünde talepler dile getirilmeye başlandı. DP'ye yakın çevrelerde af talebi özellikle aynı gelenekten gelen YTP ve AP'nin seçimde başarılı olmalarının da etkisiyle yoğun bir kampanyaya dönüştürüldü. İşte Johnson'ın gezisi sırasında Akis tarafından "kökü içeride malum çevreler"¹⁴² olarak adlandırılan gruplar bu konuyu yoğun bir şekilde işleyerek, Washington'un af konusunda İnönü Hükümeti'ne baskı yapmasını sağlamaya çalıştılar. Bu durum 27 Mayıs'ı destekleyen çevrelerde büyük bir tepkiyle karşılandı.¹⁴³ Johnson ise görüşme ve beyanlarında bu konuya değinmedi. Fakat bu durum Türk siyasetinde iktidarıyla muhalefetiyle siyasetçilerin "Washington kartını kullanma" yönündeki genel reflekslerinin bir başka örneğini teşkil etmekteydi. Af meselesi ziyaret sonrasında çok daha yoğun bir biçimde gündeme gelecektir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, ABD'li analistler Türkiye'deki sosyo-ekonomik değişimi gözlemleyerek, ülkede sosyalist fikirlerin ve hareketlerin güçlenmesinden endişe etmekteydiler. Ziyaretin gerçekleştiği dönemde Türkiye'de sosyalist fikirler ABD'lilerin endişe ettikleri kadar tehdit oluşturmamaktaydı.¹⁴⁴ Fakat ABD'li uzmanların öngörülerini çok kısa bir süre sonra gerçekleşecek, 1960'ların ikinci yarısından itibaren anti-emperyalist ve sosyalist hareketler hızla güçlenecekti. Fakat ziyaret sırasında da bu yakın gelecekte de ortaya çıkacak dinamikler uç verdi. ABD-Türkiye ilişkilerinin mevcut şekli ve Türkiye'deki sistemin eleştirisi yönündeki fikirler ziyaret nedeniyle kendini göstermeye başladı. Bu muhalefet 1960'ların ikinci yarısında açıkça ortaya çıkacağı gibi iki sınıfsal düzlemde kendini gösterdi: İşçi sınıfı ve aydınlar.

Ziyaretin hemen öncesinde Türkiye Yapı-İş Federasyonu bir açık mektup yayınlamak üzere ABD orijinli Morrison Firması'nın işçilere karşı tutumunu şikâyet etti. Böylece işçilerin durumunu Johnson'ın ziyaretiyle değişecek Türkiye gündemine sokmak istedi. Mektupta şu ifadeler yer almaktaydı: "*Eğer demokrasi ülkesi olarak insan hak ve hürriyetlerine saygı gösterilecek ise ve bunu bütün varlığımızla müdafaa eden bir Amerika Birleşik Devletleri var ise buradaki adamlarınıza söyleyin Türk işçisini aşağı görmesinler ve onların haklarına hürmet etsinler.*"¹⁴⁵ Bu

¹⁴² "Ziyaretler", *Akis*, 3 Eylül 1962, 17.

¹⁴³ Ahmet Taner Kışlalı, "Pasta ve...", *Yeni Gün*, 29 Ağustos 1962, 3.

¹⁴⁴ Türk basınında bu durumun altı biraz da gurur vesilesi yapılarak çizildi. "*Türkiye'ye yeni bir iktisadi yardımla değil fakat kucak dolusu sevgi gösterisi ile giren Johnson hiçbir ülkede görmediği karşılığı görmüş sevinmiş ve hiçbir şekilde "Yankee Go Home" hitabıyla karşılaşmamıştır.*" "Johnson Ankara'dan İzmir'e Geçti, Gece de Şehrimize Geldi", *Dünya*, 29 Ağustos 1962, 1.

¹⁴⁵ "Başkan Yardımcısı Johnson Geliyor", *Akşam*, 26 Ağustos 1962, 1. Morrison Firması Zonguldak Ereğli'de inşa edilen ikinci demir çelik fabrikasının yüklenicisiydi. Türkiye temsilciliğini bu tarihten yaklaşık 2 yıl sonra önce AP Genel Başkanı, 1 yıl sonra ise Türkiye Cumhuriyeti başbakanı olacak Süleyman Demirel yapmaktaydı. Firma 103 sendikalı işçiyi işten çıkarmış, bunun üzerine değişik sendikalarından gelen işçilerin katılımıyla Yapı-İş tarafından organize edilen büyük bir miting 12 Ağustos 1962'de Ereğli'de düzenlenmişti. Kemal Sülker, *100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, 1976, 182-183.

çıkış Türkiye'deki 1960'larda hızlanan sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşümün ve bunun Türkiye'deki ABD varlığına yönelik tutumdaki radikal değişime etkisinin belki de ilk örneklerinden birini oluşturmaktaydı.¹⁴⁶

Diğer yandan aydınlar arasında da yavaş gelişen bir muhalefet doğmaktaydı. Akis dergisi tarafından "kökü dışarıda melanet organı"¹⁴⁷ olarak nitelendirilen ve 1961'de yayınlanmaya başlayan Yön Dergisi o sırada bu açıdan en önemli politik/entelektüel odaktı. Yayınlandığı andan itibaren büyük ilgi çekmesine ve fikirleri özellikle genç aydın kitleler arasında hızla yayılmasına rağmen hala çok cılız bir muhalefeti temsil etmekteydi.¹⁴⁸ Bu dönemde Türkiye'de anti-emperyalist ABD karşıtı güçlü bir siyasal akım henüz emekleme dönemindeydi.¹⁴⁹ 1961 yılında kurulan ve özellikle 1960'ların sonuna kadar Türkiye sosyalist hareketinin esas politik örgütü olacak Türkiye İşçi Partisi (TİP), Şubat 1962'de Mehmet Ali Aybar ve ekibinin yönetime gelmesiyle yeni sosyalist ve anti-emperyalist politik çizgisini netleştirmeye başlamıştı. Parti yeni lider ekibiyle ve yeni ideolojik yönelimiyle ABD ve NATO karşıtı görüşlerini dile getirmeye başladıysa da hala çok dar bir tabana sahipti.¹⁵⁰ TİP'in güçlenmeye başlaması ve özellikle dış politikadaki tabuları yıkması için 1962 Ağustosunda hayli erkendi. Sezer'in de belirttiği gibi partinin dış politika konularına programında genişçe yer vermesi üstelik geleneksel dış politika çizgisine yönelik sert bir muhalefete başlaması 10 Şubat 1964'te gerçekleştirilen 1. Büyük Kongresi'nden sonra olacaktır.¹⁵¹ Bunun da ötesinde 1961 Anayasasıyla başlayan yeni dönemde kamuoyunun siyasal bilinci, örgütlülüğü ile iç ve dış politika konularındaki etkisi hızla artmaya başladıysa da, ülke bu sürecin de hayli başındaydı. Toplumun politikleşmesi, merkez siyaset dışındaki yeni radikal siyasal akımları ve partileri benimsemesi esasen 1960'ların ikinci yarısında olacaktır.¹⁵²

Konuya aydınlar çerçevesinde baktığımızda, anti-emperyalist çıkış Yön dergisinde yer alan Johnson'ın ziyareti ile ilgili değerlendirmelerde de çok açık bir biçimde görülmektedir. Dergi yazarlarından İlhan Selçuk, Yön'deki yazısında ziyaretle Kurtuluş Savaşı arasında bağlantı kurarak Johnson'ın ziyaretinin Türkiye'nin bağımsız olmadığını gösterdiğini belirtmekteydi. Selçuk, Türkiye'deki ABD varlığının Atatürk döneminin bağımsızlıkçı anlayışına tamamen aykırı olduğunu iddia ederek 30 Ağustos törenlerinde dile getirilen "istiklal", "cumhuriyet" ve "bağımsızlık" gibi kavramların içinin tamamen boşaldığını ifade etmekteydi.¹⁵³ Dergide, imzalanan antlaşmayla Türkiye'ye gelmeleri kararlaştırılan Barış Gönüllüleri ile ilgili ve muhtemelen Doğan Avcıoğlu tarafından yapılan değerlendirme de hayli dikkat çekiciydi:

"Barış Ordusu şimdiye kadar, dünyanın hayli geniş bir kısmına yayıldı. Seçilen memleketler daha çok sömürge statüsünden yeni kurtulmuş ve benliklerini henüz bulamamış olan yerlerde. Türkiye gibi köklü gelenekleri bulunan, milli haysiyet ve gurur derecesi yüksek olan memleketlere, böyle bir misyoner ordusu göndermenin bazı mahsurlar doğuracağı aşikârdır. Nitekim, şimdiye kadar, Amerikan makamlarının bu yoldaki temasları karşısında Türk hükümetlerinin davranışı fazla teşvik edici olmamıştı. Şimdi, Johnson'ın Ankara temaslarıyla birlikte aradaki buzlar çözüleceğe benzemektedir. Amerikanın "güzel Amerikalı" örneklerini bolca gösterebilmesine imkan verecek, fakat Türkiye'yi de tam anlamıyla Afrikalı Hotanto'lar derecesine düşürmeyecek ortalama bir yol bulunmuştur. Gelecek olan Barış Ordusu mensupları sadece İngilizce öğretmenliği ve tarım uzmanlığı yapacak, köylere gidip misyoner hayatı yaşamaktan kaçınacaklardır."¹⁵⁴

¹⁴⁶ Kışlalı Yeni Gün'deki köşesinde biraz da alaycı bir üslupla Johnson'ın fiziksel özelliklerinin ön plana çıkarılmasından ve kendisine gösterilen yoğun ilgiden bahsederken, Zonguldak'ta Yapı İşçileri Federasyonu'nun ABD'li Morrison Firması'nı Johnson'a bir dilekçeyle şikâyet ettikleri bilgisini de vermektedir. Kışlalı da dolaylı olarak da olsa yavaş yavaş gelişmekte olan ABD karşıtlığının sinyallerini vermektedir. Ahmet Taner Kışlalı, "Hem de Yakışıklı", *Yeni Gün*, 28 Ağustos 1962, 3.

¹⁴⁷ "Ziyaretler", *Akis*, 3 Eylül 1962, 17.

¹⁴⁸ Yön hareketi için bkz. Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986; Gökhan Atılğan, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, İstanbul: Yordam Kitap, 2. Baskı, 2018. Yön Hareketi ve dış politika için ayrıca bkz: Mert Dikici, *Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

¹⁴⁹ Türkiye'deki sosyalist akımın II. Dünya Savaşı'ndaki sonraki durumunun değerlendirmesi için bkz. Kemal H. Karpat, *Turkey's Politics: Transition to Multi Party System*, Princeton: Princeton University Press, 1959, 357-386. Türkiye'de 1960'lar öncesinde anti-Amerikanizm'in gelişimi için bkz. Tuba Ünlü Bilgiç, "The Roots of Anti-Americanism in Turkey 1945-1960", *Bilig*, 72 (2015), 251-280.

¹⁵⁰ Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, 97-108.

¹⁵¹ Duygu Sezer, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1972, 343-344.

¹⁵² Dönemin Ankara Büyükelçisi Hare, TİP'in tedrici biçimde yaratacağı tehlikeyi çok erken gördüğünü fakat o dönemde ABD Yönetimi içindeki çoğu kişinin bunu çok da dikkate almadığını belirtmektedir. Hare, *Oral History*, 9.

¹⁵³ İlhan Selçuk, "Hoşgeldin Johnson, Güle Güle Thalmer", *Yön*, 29 Ağustos 1962, 3.

¹⁵⁴ "Johnson'ın Ordusu", *Yön*, 29 Ağustos 1962, 6.

Ziyaretin Türkiye açısından hiç kuşkusuz en önemli yanını ABD yardımları meselesi oluşturmaktaydı. Nitekim Türk basını da yardım meselesini haberlerinin merkezine oturtmuştu. Ziyaretin olumlu sonuçlandığı, Türkiye'nin yardım konusundaki endişelerinin giderildiği yönünde haberler yapıldı. ABD heyetinde bulunan Carl Rowan'a dayandırılan haberlerde Johnson'ın yardımlar konusunda ülkesine dönmesinin hemen ardından harekete geçeceği bildirilmekteydi. Haberlerde yardımların sadece askeri alanla kalmayacağı kalkınma alanında da verileceği bunun da hem hazırlıkları yapılan kalkınma planını destekleyeceği hem de Türkiye'ye yardım için oluşturulan konsorsiyuma bir mesaj anlamına geleceği vurgulanıyordu.¹⁵⁵ Türk basınında hava genel olarak olumluydu. Fakat Reşat Akı gibi yazarlar, Johnson'ın gezisinin mahiyetini gayet iyi anlayarak, Türkiye açısından asıl meselenin yardımlar olduğunu, bu konuda ise belirsizlikler bulunduğunu yazdılar.¹⁵⁶ ABD basınında çıkan haberlerde Johnson'ın ABD'nin askeri yardımlarının süreceği, ekonomik yardımlarının artacağı fakat Türkiye'nin sağlanacak kaynakları akıllıca ve iyi bir biçimde harcaması yönünde bir mesaj verdiği vurgulandı.¹⁵⁷

İnönü ile yapılan görüşmede sıklıkla, verilecek yardımda nihai miktarın Kongre tarafından belirleneceğinin, bu yüzden kesin olmadığının altını çizen Johnson haklı çıkacaktı. 1963-1964 mali yılı için Kennedy Yönetimi'nin Kongre'den talep ettiği dış yardım miktarı yaklaşık 4.5 milyar dolarken Kongre 1.5 milyar dolarlık kesinti yaparak bütçeyi 3 milyar dolara indirecekti.¹⁵⁸ Bu kesinti doğal olarak Türkiye'ye yapılacak yardım miktarını da etkiledi. Hatırlanacağı üzere Johnson'ın görüşmede zikrettiği planlanan yardım miktarı toplamda 400 milyon doları bulmaktaydı. Oysa 1963 yılında yardım miktarı ciddi miktarda artsa da (1961'de 126 milyon dolar, 1962'de 181 milyon dolardı) ancak 237 milyon dolar oldu. Üstelik 1964 yılında gene dramatik bir biçimde düşerek 148 milyon dolar olacaktı.¹⁵⁹ Buna rağmen ABD yardımı Türkiye ekonomisi için çok belirleyiciydi. Nitekim 1963 yılında dış ticaret açığı 193 milyon dolar civarındaydı. Hizmetler kalemindeki açık ise 80 milyon dolarken Türkiye 47 milyon dolar borç ödemesi gerçekleştirmişti. Bu açıkların kapatılmasında esasen Washington'un sağladığı mali kaynaklar kullanılacaktı.¹⁶⁰ ABD yardımları 1960'ların ikinci yarısından itibaren daha da düşse de, Kennedy Yönetimi'nin külfeti paylaşma yönündeki telkinlerinin de etkisiyle konsorsiyum yardımlarının arttığı görülmektedir. Özellikle Federal Almanya'nın katkılarıyla Türkiye konsorsiyum üyesi ülke ve organizasyonlardan düzenli bir biçimde yardım alacaktır.¹⁶¹ Türkiye'nin ABD yardımları konusundaki beklentileri ise sonraki yıllarda da süreklilik gösterecektir. Nitekim Johnson'ın ziyaretinden yaklaşık 1 yıl sonra 30 Eylül 1963'te Washington'da Başkan Kennedy ile görüşen Başbakan Yardımcısı Ekrem Alican yardım konsorsiyumunun yardımları arttırmasının Washington'un yardımları arttırmasına bağlı olduğunu söyleyerek destek arıyordu.¹⁶²

Johnson'ın Ankara'daki siyasi temaslarının bir diğer önemli maddesi olan Türkiye'ye F-104 G uçaklarının verilmesi ise yaklaşık 2 ay sonra ortaya çıkacak olan Küba Füze krizi çerçevesinde gerçekleşecektir. Her ne kadar Türk basınında görüşmeler sonrasında uçakların verileceği yönünde bir haber¹⁶³ yer alırsa da, bunun gerçekleşmesi Küba Füze Krizi çerçevesinde yürütülen pazarlıklar neticesinde olacaktır. Yukarıda da vurgulandığı gibi Kennedy Yönetimi Türkiye'deki füzeleri krizin başlamasından aylar önce çekmeyi düşünmekteydi. Krizin başlamasıyla füzelerin çekilmesi iki ülke arasındaki pazarlığın odak noktası oldu. Ankara'dan habersiz yürütülen pazarlıklar sonucunda Moskova ile anlaşılan Washington, Türk yönetimini ikna etmek için F-104 kartını da ortaya sürecektir.¹⁶⁴ Nitekim birkaç ay süren görüşmeler sonucunda Türk Hükümeti Jüpiterlerin sökülmesinden doğan "güvenlik açığı"nın bir kısmını Akdeniz'e yerleştirilecek nükleer füze

¹⁵⁵ "Amerika'nın Bize Direkt Dolar Vermesi Muhtemel", *Hürriyet*, 30 Ağustos 1962, 1; "Johnson Kıbrıs Gitti", *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1962, 1; "Lyndon B. Johnson Yurdundan Ayrıldı", *Ulus*, 31 Ağustos 1962, 1; "Amerika, Askeri Yardım Yerine Dolar Verecek", *Hürriyet*, 31 Ağustos 1962, 1; "Türkiye'ye Fevkalade Yardım", *Milliyet*, 31 Ağustos 1962, 1.

¹⁵⁶ Reşit Aşçıoğlu, "İyi Niyet Dondurması," *Tercüman*, 30 Ağustos 1962, 9.

¹⁵⁷ "Foreign Relations: Planting the Seed", *Time*, 7 September 1962, 14.

¹⁵⁸ Orkunt, *Türkiye-ABD*, 162.

¹⁵⁹ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 276-278.

¹⁶⁰ Keyder, *Türkiye'de Devlet*, 242.

¹⁶¹ Zafer Z. Başak, *Dış Yardım ve Ekonomik Etkileri Türkiye 1960-1970*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1977, 69.

¹⁶² "Memorandum of Conservation", *FRUS*, September 30 1963, No:395.

¹⁶³ "Amerika F-104 Veriyor!", *Yeni Gün*, 31 Ağustos 1962, 1. Haberde İnönü-Johnson görüşmesinde sözü edilen M-1 piyade tüfekleri kast edilerek "son derece gelişmiş makineli tüfekler" de verileceği belirtilmekteydi.

¹⁶⁴ "Telegram from the Department of State to Embassy in Turkey", *FRUS*, January 5 1963, No: 386; "Telegram from the Department of State to Embassy in Turkey", *FRUS*, January 8 1963, No: 387; "Telegram from the Embassy in Turkey to Department of State", *FRUS*, January 18 1963, No: 388; "Telegram from the Department of State to Embassy in Turkey", *FRUS*, January 23 1963, No: 389; "Telegram from the Embassy in Turkey to Department of State", *FRUS*, February 1 1963, No: 391.

taşıyabilen Polaris denizaltılarıyla bir diğer kısmını da F-104'lerle kapatmaya razı oldu.¹⁶⁵ Nitekim Kanada üzerinden verilen 38 adet F-104 G *Starfighter* 1963'te Türk Hava Kuvvetleri'ne katılacaktır.¹⁶⁶

Türkiye ziyaretinin ABD açısından en elle tutulur sonucu ise, Barış Gönüllüleri Antlaşması'nın imzalanmasıydı. Kennedy Yönetimi'nin büyük önem verdiği Barış Gönüllüleri organizasyonu 1961'de kurulmuştu ve ABD'nin küresel çapta giriştiği erken dönem kamu diplomasisi örneklerinden biriydi. SSCB'nin özellikle Kruşçev dönemiyle başlattığı sosyo-ekonomik ve siyasal açılıma karşı dengeleyici/önleyici bir dış politika aracı olarak düşünülmekteydi. Her ne kadar anlaşmanın TBMM tarafından onaylanması 14 Ocak 1965'de olsa da Barış Gönüllüleri faaliyetlerine çok daha önce başlamışlardı. Meclis'te yapılan görüşmelerde ve oylamada büyük bir çoğunlukla anlaşma desteklendi. Bu durum Türkiye-ABD ilişkilerinde 1964 yılında yaşanan büyük travmaya rağmen sürekliliğin büyük oranda sürdüğünü ve Türkiye'nin "Batı bağlantısı"nın sağlamlığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Barış Gönüllüleri'ne yönelik olumlu bakış 1960'ların ikinci yarısından itibaren hızla değişecek, özellikle Türkiye'de sosyalist akımın güç kazanması ve söz konusu örgütün faaliyetlerine yönelik sert eleştiriler yöneltilmeye başlanmasıyla örgüt iki ülke ilişkilerinde önemli bir sorun haline gelecektir. Sonuçta, Türkiye'ye gelen Barış Gönüllüleri'nin sayısı 1966'dan sonra azalmaya başlayacak 1970'lerin başında ise Türkiye topraklarındaki faaliyetler tamamen duracaktır.¹⁶⁷ Türkiye'de yükselen anti-emperyalizmin en somut başarılarından biri belki de bu olacaktır.

Sonuç

Başkan yardımcılığı görevi süresince çok sayıda yurtdışı gezisine çıkan Johnson'ın tüm gezilerine bakıldığında gözlemlenecek temel husus hepsinin esasen birer halkla ilişkiler gezisi olmasıdır. Bu, Kennedy Yönetimi içinde Johnson'a başkan yardımcılığı çerçevesinde biraz da mecburiyetten verilmiş bir misyonun doğal tezahürüdür. Johnson da bu görevi sınıfsal aidiyetinden gelen kişisel özelliklerinin de büyük etkisiyle başarılı sayılabilecek bir biçimde yürütmüştür. Johnson'ın geleneksel diplomasi yöntemlerinin ötesine geçen tarzı uluslararası ilişkiler alanındaki yetersizlikleriyle birleşince, başta sorunlar yaratsa da bir süre sonra Johnson Amerikan diplomasisinin "sevimli yüzü" haline geldi. Johnson'un söz konusu "yeteneği" 1950'lerin sonundan itibaren gerek müttefikleri gerekse tarafsız devletleri nezdinde prestiji azalan ve hegemonyası zayıflayan ABD açısından işlevsel bir biçimde de kullanılacaktır. Johnson'ın siyasal iletişim becerileri Kennedy Yönetimi'nin, SSCB'nin Dünya üzerindeki artan etkinliğine ve güçlenen sosyalist akımlara karşı geliştirmeye çalıştığı yeni politikalarının özellikle müttefik ülke halklarına tanıtılmasında yararlı olmuştur.

İşte 1962 yılının Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleştirilen ve 6 ülkeyi kapsayan gezinin tümü ve Türkiye durağı da bu yukarıda tasvir edilen çerçeveye hayli uygundur. Türk yönetici elitinin ve basınının da farkında olduğu gibi Johnson'ın faaliyetleri, halkla ilişkileri, demeçleri gittiği tüm ülkelerde hemen hemen aynıdır. Gezinin Lübnan durağında çocuklara kavun ısmarlayan Johnson, Türkiye durağında ise pasta ve çikolata ısmarlayacaktır. Gezinin Türkiye ayağını kapsayan 3 kentte, Ankara, İzmir ve İstanbul'da da, Johnson ABD'li ve Türk yetkililerinin beklentilerinin hayli üzerinde bir halk ilgisiyle karşılaştı. Bunda Johnson'ın siyasal iletişim becerilerinin çok önemli bir rolü olduğu muhakkaktır. Başkan Yardımcısı gezi programını aksatmak pahasına sıklıkla insanların arasına karışarak toplumun en alt kesimleriyle de iletişim kurmayı tercih etmiştir. Bu durum Türkiye'ye de özgü değildir, ziyaret edilen diğer ülkelerde de benzer bir tarz ve ilgi söz konusudur. Johnson *New Deal* ilkelerine olan bağlılığı çerçevesinde sıklıkla sosyal mesajlar vermeye çalışmıştır. Sosyo-ekonomik gelişmenin komünizmi durduracağı yönündeki bu anlayışı Kennedy Yönetimi'nin bu yöndeki politikasıyla da uyumludur.

Gezi esas mahiyetini ve amacını oluşturan sosyal boyutu açısından bakıldığında çok başarılı olarak nitelendirilebilir. Diplomatik boyuttan bakıldığında da başarılı olduğunu söylemek hiç de zor olmayacaktır. Öncelikle gezi, 27 Mayıs sonrasında 1961 sonunda yeniden parlamenter demokrasiye geçen ama Talat Aydemir önderliğinde 22 Şubat 1962'de girişilen askeri müdahale örneğinde olduğu gibi rejimi oturtmak açısından hala ciddi riskler barındıran Türk sivil demokrasisine güçlü bir destek niteliğindedir. Ziyaret aynı zamanda dış politikada U-2 uçuşları ve Jüpiter füzelerinin Çiğli'de konuşlandırılması nedeniyle artan Sovyet baskısına ve

¹⁶⁵ Çağrı Erhan, "ABD İle İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Cilt I, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 682-684.

¹⁶⁶ Orkunt, *Türkiye-ABD*, 183.

¹⁶⁷ Barış Gönüllüleri'nin ortaya çıkışı, Türkiye faaliyetleri ve kamuoyunun bakışı için bkz. Murat Soysal, "Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 56 (2015), 113-146; Ali Erken, "Türkiye'de Barış Gönüllüleri Programına Bir Bakış", *Avrasya Etüdleri*, 48/2 (2015), 39-63.

Suriye ile Irak’ta SSCB yanlısı yeni rejimlerin yarattığı güvenlik endişelerine karşı da önemli bir destek olarak görülmektedir. Nitekim Johnson da gerek Türk yetkilileriyle yaptığı müzakerelerde gerekse demeçlerinde ABD’nin NATO çerçevesinde Türkiye’ye karşı yükümlülüklerini sürdürmekte kararlı olduğunu defalarca vurguladı. Bu bağlamda Türk yönetici elitinin bir güven tazelemesi yaşadığını söylemek yerinde olacaktır.

Fakat Türkiye’nin asıl beklentisi ABD’nin askeri ve ekonomik yardımları hususundaki belirsizliğin ortadan kalkmasıydı. Kennedy Yönetimi’nin işbaşına geldikten sonra ilk icraatlarından birisi bir dış yardım yasası çıkararak yardımların eksenini siyasi ve askeri bağlamından uzaklaştırarak daha sosyo-ekonomik bağlama oturtmak istemesiydi. Üstelik yardımın mali külfetinin gelişmiş ekonomilere sahip müttefikler tarafından paylaşılması yönünde bir politika da izlenmeye başlanmıştı. DP iktidarının son yıllarında tıkanan ekonomik modeli revize etmek için 27 Mayıs sonrasında planlı ekonomi yönünde çalışmaları başlatan Türkiye açısından ABD’nin ekonomik desteği hem mevcut ekonomik sıkıntıları aşmak hem de yeni ekonomik modeli oturtabilmek için hayati öneme sahipti. Zaten Washington da söz konusu modeli desteklemekteydi ve bu yönde teknik destek de vermekteydi. ABD desteği ve vereceği yardım miktarı da Türkiye’ye yardım amacıyla ziyaretten çok kısa bir süre önce oluşturulan uluslararası konsorsiyumun belirleyeceği yardım miktarı ve şartları açısından hayli önemliydi. Johnson yapılan müzakerelerde Türk tarafını belirli ölçüde rahatlatmayı başardı. Her ne kadar zikrettiği rakamlar Türk tarafının beklentilerini tam olarak karşılamasa da, en azından belirsizliği gidermeyi başardı. Fakat Johnson’ın da görüşmede ısrarla vurguladığı gibi, miktarın belirlenmesinde son söz Kongre’ye aitti. Nitekim 1963 yılında Türkiye’ye verilen yardım önemli ölçüde arttıysa da yine de Johnson’ın dile getirdiği rakamların gerisinde kaldı.

Buna rağmen, ABD’nin doğrudan ve dolaylı yardımları Türk ekonomisindeki önemli etkisini korumaya devam etti. Washington’un desteği sadece kamunun acil ihtiyaçlarının karşılanması açısından değil bundan daha da önemlisi hazırlıkları yapılan ve 1963 yılında kalkınma planının uygulamaya sokulmasıyla geçilen ithal ikameci sanayileşme modelinin çalışabilmesi açısından da önemliydi. Özellikle 1962 yılında DPT yönetici kadrolarındaki değişimle birlikte “aşırı” unsurlarının tırpanlanarak revize edilmesiyle uygulamaya sokulan ekonomik modele sağ siyasetten ve burjuvaziden gelen tepkiler de minimum seviyeye indi ve bir toplumsal uzlaşya ulaşıldı. Söz konusu uzlaşya hiç kuşkusuz Batı’nın da önemli bir rolü bulunmaktaydı. Görüldüğü gibi, Türkiye’nin “Batı Bağlantısı”nın ekonomik kanalı işlerliğini korumuştur, üstelik planlı ekonomiyle gelişecek sınai üretim söz konusu bağlantıyı sürdürmeye hevesli burjuvaziyi güçlendirecekti. Türk dış politikasının ekonomi politikası işlemekteydi.

Johnson Türkiye’nin askeri boyuttaki beklentilerini de bir ölçüde de yatıştırmayı başardı. Zaten Türk ordusunun acil modernizasyon ihtiyacı ABD’li yetkililerin birinci elden bildikleri bir gerçeklikti. Irak’la gelişen kriz özellikle Türk Hava Kuvvetleri’nin modern savaş uçağı ihtiyacının aciliyet kazanmasına neden olmuştu. Johnson görüşmede Türk tarafının üzerinde durduğu F-104 sevkiyatı konusunda güvence verse de kesin bir taahhütte bulunmaktan kaçındı. Kesin olarak taahhütte girilen temel husus 225 bin M-1 piyade tüfeğinin Türk Ordusu’na sevkiyatıydı. M-1’lerin o dönemde ABD ordusunun envanterinden yavaş yavaş çıkarılan silahlar olduğu akla getirilirse, gelen silahların da niteliğini tahmin etmek hiç zor olmayacaktır. F-104’lerin Türkiye’ye verilmesini sağlayan esas gelişme Küba Füze Krizi ve akabinde Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi pazarlıkları olacaktır. Görüşmelerde konunun -o sırada Beyaz Saray’ın dış politika gündeminin en önemli maddelerinden biri olsa da- gündeme gelmemesi gezinin bu çalışma sırasında sıklıkla vurgulanan mahiyeti ve amacı hatırladığında hiç de şaşırtıcı değildir.

Johnson’ın ziyaretini özelde Türkiye-ABD ilişkilerinin genelde ise Türk dış politikasının tarihsel seyri içinde değerlendirmek gerekmektedir. Ziyaretin gerçekleştiği dönem Türk-Amerikan ilişkilerinde ve Türk dış politikasında değişim dinamiklerinin kendini gösterdiği fakat etkisinin halen çok kısıtlı olduğu yıllardı. Bu bağlamda gerek halkla gerekse yöneticilerle kurduğu olumlu ilişki ve ziyaretin başarısı Türkiye’yle ABD arasında Soğuk Savaş sonrasında geleneksel ilişkilerin yarattığı olumlu iklimle alakalıydı. Bu iklimin iç ve dış etkenlerle 1960’ların ikinci yarısından itibaren değişmeye başlaması ise ABD’yle ilişkileri değiştirdiği gibi, Türk kamuoyundaki ABD imajını da değiştirecektir.

Ziyareti okurlarına aktaran Ulus gazetesi, 29 Ağustos 1962 tarihli sayısında Johnson’ı “sempati fırtınası” olarak nitelendirmişti.¹⁶⁸ Türkiye’ye ziyaretiyle bir “sempati fırtınası” estiren Johnson tarihin garip bir cilvesiyle 1964

¹⁶⁸ “Sempati Fırtınası Johnson İzmir’den İstanbul’a Uğradı,” *Ulus*, 29 Ağustos 1962, 1.

yılında başkan sıfatıyla gönderdiği ünlü mektubuyla bu sefer bir “antipati fırtınası” estirecek, üstelik bu fırtınanın etkisi gerek Türkiye-ABD ilişkilerinde gerekse Türk dış politikasının yeniden şekillenmesinde kırılmalar yaratarak öncekinden çok daha büyük ve köklü etkiler yaratacaktır. Bunu sadece Türkiye’nin dış politikasının yeniden şekillendirilmesi olarak görmek de doğru değildir. 1960’ların ikinci yarısından itibaren Türkiye’nin “Batı Bağlantısı”nı sorgulayan, Türk dış politikasındaki tabuları tartışmaya açan, paradigmatal değişiklikler öneren ve Türkiye’deki üslerle, Barış Gönüllüleri’yle, ikili antlaşmalarla vs. somutlaşan ABD ve NATO varlığına karşı aktif tavır alan, esas bileşenlerini aydınların, gençlerin ve işçilerin oluşturduğu canlı bir siyasal ve toplumsal muhalefet de ortaya çıkacaktır. Tarihsel diyalektik artık başka bir iklim getirecektir. Nitekim bu gezide Johnson’a eşlik ederek halkın yoğun ilgisine birinci elden tanık olan ve 1968’de Ankara’ya büyükelçi olarak atanan Robert Komer’in Ocak 1969’da, üstelik ABD desteğiyle kurulan ODTÜ’de, makam arabasının yakılması Türkiye’deki yeni iklimi ve bu bağlamda anti-emperyalizmin ve Amerikan karşıtlığının geldiği noktayı gösterecektir.

Yazar Katkı Oranı/Author Contribution Rate	Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. / The authors contributed equally to this study.
Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The authors have no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

National Archives and Records Administration (NARA)

John F. Kennedy Library Archive (JFKL)

Lyndon Johnson Library Archive (LBJL)

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

Foreign Relations of the United States (FRUS)

Telif Eserler

Ahmad, Feroz, Bedia Turgay Ahmad. *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976.

Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınevi, 2. Baskı, 1996.

Akyol, Mete. *Yazamadıklarım*. İstanbul: Yılmaz Yayınları, 1991.

Armaoğlu, Fahir H. “Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı”, *Belleten*. 60/227 (1996): 203-226.

Atılğan, Gökhan. *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*. İstanbul: Yordam Kitap, 2. Baskı, 2018.

Atmaca, Ayşe Ömür. “The Geopolitical Origins of Turkish-American Relations: Revisiting the Cold War Years”, *All Azimuth*. 3/1 (2014): 19-34.

Aydemir, Talat. *Hatıratım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2017.

Başak, Zafer Z. *Dış Yardım ve Ekonomik Etkileri Türkiye 1960-1970*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1977.

Bilgiç, Tuba Ünlü. “The Roots of Anti-Americanism in Turkey 1945-1960”, *Bilgi*. 72 (2015): 251-280.

Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 6. Baskı, 1998.

Borden, William S. “Defending Hegemony: American Foreign Economic Policy”, *Kennedy’s Quest for Victory: American Foreign Policy 1961-1963*. Ed. Thomas G. Paterson, New York: Oxford University Press, 1989, 57-85.

- Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Mrs. Johnson Türkiyede 26-30 Ağustos 1962*, *Amerikan Haberler Merkezi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1962.
- Çakır, M. Faruk. "Amerikan Bakış Açısından Türkiye'de 1957-60 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk-Amerikan İlişkileri", *AÜSBF Dergisi*. 59/1 (2004): 59-88.
- Dallek, Robert. *Flawed Giant: Lyndon Johnson and His Times 1961-1973*. New York: Oxford University Press, 1998.
- Dallek, Robert. *An Unfinished Life John F. Kennedy, 1917-1963*. New York: Little Brown and Company, 2003.
- Dallek, Robert. *Lyndon B. Johnson: Portrait of a President*. New York: Oxford University Press, 2003.
- David Andrew, Michael Holm. "The Kennedy Administration and the Battle over Foreign Aid: The Untold Story of the Clay Committee", *Diplomacy & Statecraft*. 27/1 (2016): 65-92.
- Dikici, Mert, *Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Dilek, Mehmet Sait. "ABD Başkanı Dwight David Eisenhower'ın (Ike) Aralık 1959'da Türkiye Ziyareti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 46 (2010): 295-332.
- Erhan, Çağrı, "ABD İle İlişkiler", *Türk Dış Politikası*. Cilt I, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 681-715.
- Erken, Ali. "Türkiye'de Barış Gönüllüleri Programına Bir Bakış", *Avrasya Etüdlere*. 48/2 (2015): 39-63.
- Ertüzün, Tefvik. "Türk Ekonomisinin 1923-1973 Döneminde Dış Yardım İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 30/1-4 (1970): 163-183.
- Fırat, Melek, Ömer Kürkçüoğlu. "Ortadoğu İle İlişkiler", *Türk Dış Politikası*. Cilt I, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 784-796.
- Gaddis, John Lewis. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, Revised Edition, 2005.
- Gaddis, John Lewis. *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*. Çev. Dilek Cenkçiler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Gerger, Haluk. *Türk Dış Politikası'nın Ekonomi Politigi: Soğuk Savaş'tan Yeni Dünya Düzenine*. İstanbul: Belge Yayınları, 2. Baskı, 1999.
- Glassman, John. *Arms for the Arabs: The Soviet Union and the War in the Middle East*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1975.
- Goodwin, Doris Kearns. *Lyndon Johnson and the American Dream*. New York: Open Road Integrated Media, 2015.
- Gökatalay, Semih. "Erken Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan Yakınlaşmasının Ankara Kent Kültürüne Etkileri", *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 6/2 (2018): 211-235.
- Güvenç, Serhat, Mesut Uyar. "Lost in Translation or Transformation? The Impact of American aid on the Turkish Military, 1947-60", *Cold War History*. 22/1 (2021): 1-19.
- Hale, William. *Turkish Politics and the Military*. London and New York: Routledge, 1994.
- Harris, George S. *Troubled Alliance Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971*. Washington: American Enterprise Institute, 1972.
- Herring, George C. *From Colony to Superpower: U. S. Foreign Relations since 1776*. New York: Oxford University Press, 2008.
- Johnson, Lyndon Baines. *The Vantage Point: Perspectives On the Presidency 1963-1969*. New York: Hec Public Affairs Foundation, 1971.
- Karpat, Kemal H. *Turkey's Politics: Transition to Multi Party System*. Princeton: Princeton University Press, 1959.
- Kengor, Paul. "The Vice President, Secretary of State, and Foreign Policy", *Political Science Quarterly*. 115/2 (2000): 175-199.
- Kennedy, Robert F. *Thirteen Days, A Memoir of the Cuban Missile Crisis*. London: W.W Norton Co., 1969.
- Keyder, Çağlar. *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Baskı, 2000.
- Kurat, Akdes Nimet. *Başkan Lyndon B. Johnson ve A.B.D. Cumhurbaşkanlığı*. Ankara: Dost Yayınları, 1964.

- Lerner, Mitchell. "A Big Tree of Peace and Justice: The Vice Presidential Travels of Lyndon Johnson", *Diplomatic History*. 34/2 (2010): 357-393.
- Mahajani, Usha. "Kennedy and Strategy of Aid: The Clay Report and Aid", *The Western Political Quarterly*. 18/3 (1965): 656-668.
- McGhee, George. *The US-Turkish- NATO Middle East Connection*. New York: Palgrave Mcmillan, 1990.
- Miller, Merle. *Lyndon, An Oral Biography*. New York: Ballantine Books, 1980.
- Nash, Philip. *The Other Missiles of October Eisenhower, Kennedy and the Jupiters 1957-1963*. Chapel Hill&London: University of North Carolina Press, 1997.
- Orkunt, Sezai. *Türkiye-ABD Askeri İlişkileri*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978.
- Öymen, Örsan. *Bir İhtilal Daha Var*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986.
- Özcan, Feridun Cemil. "U. S. Aid and Turkish Macroeconomic Policy: A Narration of the Aid Bargain Process in the 1946-1958 Period", *The Turkish Yearbook of International Relations*. 34 (2003): 119-136.
- Özdağ, Ümit. *Menderes Dönemi Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut, 1997.
- Özdemir, Hikmet. *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986.
- Pamuk, Şevket. *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 13. Baskı, 2021.
- Sander, Oral. "Türkiye'nin Batı Bağlantısı I: ABD ve Türkiye", *AÜSBF Dergisi*. 34/1 (1979): 63-86.
- Sander, Oral. "Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri," *AÜSBF Dergisi*. 35/3-4 (1982): 105-124.
- Sander, Oral. *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*. Ankara: İmge Kitabevi, 2016.
- Schick, Irvin Cemil, Ertuğrul Ahmet Tonak. "Uluslararası Boyut: Ticaret, Yardım ve Borçlanma", *Geçiş Sürecinde Türkiye*. Ed. Irvin C. Schick, E. Ahmet Tonak, İstanbul: Belge Yayınları, 5. Baskı, 2006, 354-385.
- Sever, Ayşegül. "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", *AÜSBF Dergisi*. 52/1 (1997): 647-660.
- Seydi, Süleyman. "Turkish-American Relations and the Cuban Missile Crisis, 1957-63", *Middle Eastern Studies*. 46/3 (2010): 433-455.
- Sezer, Duygu. *Kamuoyu ve Dış Politika*. Ankara: AÜSBF Yayınları, 1972.
- Soysal, Murat. "Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 56 (2015): 113-146.
- Sülker, Kemal. *100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, 1976.
- Şahin, Haluk. *Johnson Mektubu*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2019.
- Tellal, Erel. *SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2000.
- Thomas, Theresa Ann. "Raymond Arthur Hare", *Notable US Ambassadors Since 1775: A Biographical Dictionary*. Ed. Cathal J. Nolan, Westport: Greenwood Press, 1997, 130-136.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, 1992.
- Uslu, Nasuh. *Türk Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.
- Ünsal, Artun. *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Yavuzalp, Ercüment. *Liderlerimiz ve Dış Politika*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.

Sürelili Yayınlar

Akis

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Hürriyet

Knoxville News Sentinel

Madera Tribune

Milliyet

New York Times

Tercüman

Time

Ulus

Vakit

Washington Post

Yeni Gün

Yön

Internet Kaynakları

<http://www.turkkadinlrbirligi.org/tr/kurumsal/1/Tarihçe>

<https://www.youtube.com/watch?v=edSa2d84mLY&t=240s>